

"กระบวนการยุติธรรม ที่วางโครงสร้างและออกแบบ ทุกภาคส่วน
 ตัวองค์กรเน้นจัดการเอาผิดในสิทธิชุมชน ประสานการร่วม
 มีจอภาพจอคุ้มครองสิทธิชุมชน ในภาคประชาสังคมเข้าตัว
 คือกระบวนการยุติธรรมของชาวบ้านคือเอาผิดในธรรมทุก
 ขั้นตอน โดยเอาหน่วยงานของรัฐที่เป็นต้นธารกระบวนการ
 ยุติธรรม คำนวณรวมกับชุมชนงานหนักฐานให้ครบถ้วน
 มีทิศทางสังคมและกฎหมาย"

สุทิน นรมจต
 รองประธาน กรรมการสิทธิมนุษยชน สภาทนายความ

หนังสือเล่มเล็ก

สิทธิชุมชนกับการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม

เครือข่ายปฏิรูปที่ดินแห่งประเทศไทย :: กลุ่มปฏิบัติงานท้องถิ่นไร้พรมแดน

หนังสือเล่มเล็ก
สิทธิชุมชนกับการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม

หนังสือเล่มเล็ก

สิทธิชุมชนกับการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม

กลุ่มปฏิบัติงานท้องถิ่นไร้พรมแดน
เครือข่ายปฏิรูปที่ดินแห่งประเทศไทย

เลขมาตรฐานสากลประจำหนังสือ ISBN

978-974-350-489-1

พิมพ์ครั้งแรก พฤษภาคม 2554

จำนวนพิมพ์ 1000 เล่ม

ที่ปรึกษา

นายแสงชัย รัตนเสรีวงษ์ นายสุทิน บรมเจต พงษ์ทิพย์ สำราญจิตต์

คณะทำงานวิจัย

นายสมนึก ตุ่มสุภาพ นางสาวสมจิต คงทน นายกฤษดา ชุนณรงค์ นางสาวฐิติวราดา ธรรมพิริยะกุล และชาวบ้านเครือข่ายปฏิรูปที่ดินแห่งประเทศไทย

ออกแบบปก-รูปเล่ม

อิสระพงศ์ เวียงวงศ์

ดำเนินการผลิต

กลุ่มปฏิบัติงานท้องถิ่นไร้พรมแดน

เลขที่ 801/21 ซอยงามวงศ์วาน 27

ตำบลบางกระสอ อำเภอเมือง นนทบุรี 11000

โทรศัพท์ 02-952-5794 โทรสาร 02-953-5574

อีเมล : landreform@hotmail .com

ค้นหาข้อมูลเพิ่มเติม website: <http://www.landreformthai.net>

Facebook: <http://www.facebook.com/landreform>

สนับสนุนการจัดพิมพ์

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ(สสส.)

พิมพ์ที่ : บริษัท โรงพิมพ์เดือนตุลา จำกัด

39/205-206 หมู่ที่ 9 ถนนวิภาวดีรังสิต แขวงสีกัน เขตดอนเมือง กรุงเทพมหานคร

ราคา 80 บาท

คำนิยาม

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ มาตรา ๘๕ กำหนดให้ รัฐต้องดำเนินการตามแผนนโยบายด้านที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม คือ

(1) กำหนดหลักเกณฑ์การใช้ที่ดินให้ครอบคลุมทั่วประเทศ โดยคำนึงถึงความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ทั้งผืนดิน ผืนน้ำ วิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น และการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ และกำหนดมาตรฐานการใช้ที่ดินอย่างยั่งยืน โดยต้องให้ประชาชนในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากหลักเกณฑ์การใช้ที่ดินนั้นมีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้วย

(2) กระจายการถือครองที่ดินอย่างเป็นธรรมและดำเนินการให้เกษตรกรมีกรรมสิทธิ์หรือสิทธิในที่ดินเพื่อประกอบเกษตรกรรมอย่างทั่วถึงโดยการปฏิรูปที่ดินหรือวิธีอื่น รวมทั้งจัดหาแหล่งน้ำเพื่อให้เกษตรกรมีน้ำใช้อย่างพอเพียงและเหมาะสมแก่การเกษตร สภาพจริงของสังคมสยาม การทับซ้อนของที่ดินทำกินของเกษตรกร ที่เป็นชุมชนท้องถิ่นกับการกำหนดเขตป่าสงวน อุทยาน ของรัฐ โดยสมาชิกชุมชนท้องถิ่นไม่มีส่วนร่วม เป็นปัญหาที่ดำรงอยู่ในสังคมไทยมาอย่างต่อเนื่อง นับวันจะมีปริมาณเพิ่มขึ้นทั่วขอบเขตของประเทศ และเกิดความรุนแรงของความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชาวบ้านหลายระดับ หากรัฐไม่เสริมสร้างประสิทธิภาพอย่างมีประสิทธิภาพ ปกป้องคุ้มครองสิทธิเกษตรกร การใช้ทรัพยากรที่ดินทำการเกษตรอย่างทั่วถึง ความขัดแย้งอาจขยายตัวลุกลามเป็นวิกฤติสังคมได้

การปกครองโดยระบบกฎหมาย เรียกว่า นิติรัฐ กฎหมายเป็นเครื่องมือส่งเสริมความสัมพันธ์ของมนุษยชาติ ให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสันติสุข **นิติรัฐ** จึงต้องเป็น **นิติธรรม** พึงใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือให้เกิดความเป็นธรรมในสังคม โดยคำนึงถึง **ประโยชน์สุขของประชาชน คือ กฎหมายสูงสุด** คดีเกี่ยวกับที่ดินและป่าไม้ ขอหาความผิดต่อกฎหมายที่เป็นความผิดทางอาญา ฐานบุกรุกป่าสงวนแห่งชาติ บุกรุกอุทยานแห่งชาติ คือ กั้นสร้าง แผ้วถาง เข้าไปยึดถือครอบครอง ป่าสงวนหรือ อุทยาน ยังมีข้อโต้แย้งว่าเขตป่าสงวน อุทยาน ที่กำหนดโดยรัฐ เป็นการละเมิดสิทธิชุมชน เพราะสมาชิกชุมชนใช้ทรัพยากรที่ดินทำการเกษตรในที่ดินมาก่อน ขอพึงพิจารณา เกษตรกรรายย่อยที่ถูกดำเนินคดีอาญา เป็นอาชญากรหรือไม่ แนนอนผู้กระทำความผิดบุกรุกทำลายทรัพยากรจะต้องรับโทษตามกฎหมายอย่างเที่ยงธรรม สำหรับเกษตรกรรายย่อยใช้ที่ดินทำการผลิต หล่อเลี้ยงชีวิตตนเองและสังคม มายาวนานเป็นชุมชนที่พิสูจน์ได้ มิได้กระทำการให้ทรัพยากรธรรมชาติต้องสูญเสียการสมดุลอย่างยั่งยืน จึงไม่ใช่อาชญากร การนำตัวไปจำคุก น่าจะไม่ตรงตามเจตนารมณ์

แห่งตัวบทกฎหมาย นอกจากนี้หน่วยงานรัฐฟ้องเรียกองค์เสียหายคดีบุกรุกอุทยานกับเกษตรกรรายย่อย ด้วยการใช้แบบจำลองกำหนดค่าเสียหาย ที่ไม่สอดคล้องกับหลักเหตุผลและความเป็นจริง ทำให้วิถีชีวิตชุมชนได้รับผลกระทบ บางรายถึงขั้นครอบครัวล่มสลาย

กระบวนการยุติธรรม ทั้งภาครัฐและเอกชน ทุกภาคส่วนต้องตระหนักถึงการเคารพในสิทธิชุมชน ประสานการร่วมมือปกป้องคุ้มครองสิทธิชุมชน ให้เกษตรกรรายย่อยได้เข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่างทั่วถึงและเป็นธรรมทุกขั้นตอน โดยเฉพาะหน่วยงานรัฐที่เป็นต้นธารกระบวนการยุติธรรม ควรรวบรวมข้อมูลพยานหลักฐานให้ครบทั้งมิติทางสังคมและกฎหมาย

สภาพนายความ พึ่งสนับสนุนนายความด้านสิทธิมนุษยชน มีการพัฒนาความรู้ ความสามารถอย่างต่อเนื่อง เกี่ยวกับสิทธิชุมชน เพื่อประชาชนจะได้รับความเป็นธรรม เป็นผลทางปฏิบัติ และเป็นส่วนหนึ่งของการขับเคลื่อนส่งเสริมประชาชนให้เข้มแข็ง มีศักยภาพ เป็น กระบวนการรักษาทรัพยากรให้สมดุลอย่างยั่งยืน

ขอแสดงความชื่นชมกับทุกคนสำหรับความเพียร ร่วมแรง ร่วมใจ จัดทำ **หนังสือเล่มเล็ก “สิทธิชุมชนกับการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม”** ให้สังคมได้ศึกษา เรียนรู้ คุณประโยชน์ของหนังสือ จักเป็นประกายความคาดหวัง สิทธิชุมชนพึงได้รับการปกป้องคุ้มครองอย่างเป็นรูปธรรมที่เป็นจริงมากขึ้นในอนาคต ทำให้สังคมมีความเป็นธรรม ขยายวงกว้างให้เกิดความเป็นธรรมทั่วแผ่นดินสยาม

ด้วยความคารวะ
สุทิน บรมเจต

รองประธาน กรรมการสิทธิมนุษยชน สภานายความ

สารบัญ

คำนิยม	(3)
บทนำ	6
ส่วนที่ 1 : 6 กรณีศึกษา : ประชาชนรากหญ้าที่ถูกดำเนินคดีที่ดินป่าไม้	8
หญิงปกากญว้ยแปดสิบ ถูกจำคุกสองปีเพียงเพราะต้องการปลูกข้าวกิน	9
ชาวสวนยางพารา ถูกรัฐฟ้องข้อหาทำให้โลกร้อนขึ้น เรียกค่าเสียหายกว่า 5 แสนบาท	13
หญิงหม้าย เพียงปลูกข้าวโพด 3 ไร่ ถูกรัฐฟ้องเรียกค่าเสียหายนับแสน	17
ชาวสวนลำไย ทำกินในที่ดินเดิมของชุมชนต้องโทษจนเสียชีวิตในคุก	22
เกษตรกรไร่ที่ทำกิน ถูกบริษัทเอกชนใช้เอกสารสิทธิ์ที่ออกโดยมิชอบ ฟ้องบุกรุกที่ดิน	27
หญิงวัยกลางคน ถูกฟ้องขับไล่ออกจากที่ดิน ที่เคยเป็นของตนเอง	32
ส่วนที่ 2 : ถอดบทเรียนจาก 6 กรณีศึกษา : นโยบาย กฎหมายและกระบวนการยุติธรรม	37
คดีที่ดินป่าไม้เป็นผลพวงของนโยบาย กฎหมายและการบังคับใช้กฎหมายที่ไม่เป็นธรรม	38
เรียนรู้ตัวบทกฎหมายป่าไม้ที่ดิน	41
รายละเอียดข้อกฎหมายป่าไม้ที่ดินที่ควรรู้	42
ปัญหาอุปสรรคในการต่อสู้คดีของเกษตรกรรายจน	53
ข้อสังเกตต่อการพิจารณาคดีและการพิพากษาของศาล	55
ส่วนที่ 3 : ข้อเสนอแนะและทางออก: การปฏิรูปกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม	57
ข้อเสนอต่อการปฏิรูปกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม	58
ข้อเสนอต่อการช่วยเหลือเยียวยาเกษตรกรรายย่อยผู้ถูกดำเนินคดี	60

บทนำ

หนังสือฉบับกะทัดรัดเล่มนี้ เป็นการย่อความจากรายงานวิจัยคำพิพากษาคดีที่ดินป่าไม้ และประมวลประสบการณ์การทำงานด้านสิทธิชุมชนของนายความ นักกฎหมาย นักวิชาการและบุคลากรในองค์กรยุติธรรมที่ทำงานช่วยเหลือชาวบ้าน เกษตรกรผู้ถูกฟ้องร้องดำเนินคดี

ในการศึกษาวิจัยและการประมวลประสบการณ์ ได้มีการรวบรวมข้อมูลคดีความที่ดินป่าไม้ ข้อกฎหมายที่ใช้ฟ้อง และคำพิพากษาที่เกิดขึ้น เพื่อสะท้อนให้สังคมได้รับรู้และเข้าใจถึงปัญหาที่ดินทำกินของเกษตรกร ข้อขัดแย้งทางกฎหมายและนโยบาย และความสำคัญของกระบวนการยุติธรรม

มีการศึกษาวิถีชีวิตของเกษตรกรรายย่อยที่ถูกจับกุมดำเนินคดี โดยศึกษาจากกรณีตัวอย่าง 6 กรณีในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ เพื่อชี้ให้เห็นว่า กลุ่มผู้ถูกดำเนินคดีส่วนใหญ่คือเกษตรกรรายจนของสังคม ชุมชนและชาวบ้านเหล่านี้ มีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่พึ่งพาฐานทรัพยากรธรรมชาติ พวกเขาเรียกร้องให้รัฐแก้ไขปัญหาดินทำกินและจัดสรรที่ดินให้แก่พวกเขาอย่างเป็นธรรม

การถูกดำเนินคดีจากเจ้าหน้าที่ป่าไม้และนายทุน ทำให้เกษตรกรซึ่งเป็นคนยากจนและด้อยอำนาจ ต้องประสบความยากลำบากอย่างมาก ในการพยายามเข้าถึงความยุติธรรมในชั้นตอนต่าง ๆ นับตั้งแต่ถูกจับกุม สอบสวน ฟ้อง และต่อสู้คดี ซึ่งล้วนแต่มีค่าใช้จ่ายราคาแพง และชาวบ้านมักเป็นฝ่ายเสียเปรียบ เมื่อเทียบกับคูกรณีที่เป็นหน่วยงานภาครัฐ หรือนายทุนซึ่งมีความเทียบพร้อมมากกว่า ทั้งในเรื่องต้นทุนการสู้คดี การหาทนาย การหาหลักทรัพย์ประกันตัว การหาพยานหลักฐาน และเอกสารของทางราชการมาประกอบคดี

คดีความและผลกระทบที่เกิดขึ้นกับเกษตรกรเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า กฎหมายและการบังคับใช้กฎหมายเพียงอย่างเดียว ไม่อาจแก้ไขต้นตอปัญหาความขัดแย้งเรื่องที่ดินทำกินและการบุกรุกป่าแต่อย่างใด แต่กลับเป็นการซ้ำเติมความเดือดร้อนให้กับเกษตรกร ทำให้ปัญหาและความขัดแย้งต่าง ๆ มีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น

ความเดือดร้อนของชาวบ้านทั้ง 6 กรณีนี้เป็นเพียงตัวอย่างความยากลำบากของเกษตรกรอีกจำนวนมหาศาล ที่กำลังประสบปัญหาด้านที่ดินทำกินซึ่งมีที่มาจาก ทิศทางนโยบาย กฎหมาย และการบังคับใช้กฎหมายที่ไม่เป็นธรรม รวมถึงกระบวนการยุติธรรมที่ยังบกพร่อง มีความยุ่งยาก ซับซ้อน และไม่ให้ความเป็นธรรมแก่ประชาชนผู้ยากไร้เท่าที่ควร

ข้อค้นพบและข้อเสนอที่สำคัญของการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้คือ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการปรับปรุงประมวลกฎหมายที่ดินป่าไม้ วางหลักการของกฎหมายเพื่อให้เกิดความเป็นธรรม เคารพในสิทธิของ

ชุมชนและเปิดโอกาสให้ภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ในการกำหนดพื้นที่เพื่อการอนุรักษ์ การวางแผนการใช้ประโยชน์ทรัพยากร การตัดสินใจ การแผ้วถาง การกำหนดบทลงโทษ รวมไปถึงมาตรการการฟื้นฟูและดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติอันถือเป็นสมบัติของสาธารณชน ที่ไม่ควรถูกหวงแหนและดูแลรักษาจากหน่วยงานรัฐฝ่ายเดียวเท่านั้น

ควรมีการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรม ให้ประชาชนที่ด้อยอำนาจสามารถเข้าถึงได้ง่าย สะดวก รวดเร็ว และประหยัดมากขึ้น และที่สำคัญจะต้องช่วยให้พวกเขามีโอกาสเข้าถึงความเป็นธรรมได้อย่างเท่าเทียมกับประชาชนคนอื่นในสังคม ซึ่งจะทำให้สังคมเกิดความสงบสุข ลดความขัดแย้ง เกิดความสมดุลและยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ดำเนินควบคู่ไปกับความเป็นธรรมทางสังคม

กลุ่มปฏิบัติงานท้องถิ่นไร้พรมแดน

หญิงปากกญอ วัยแปดสิบ
 อำเภอแม่สะเรียง แม่ฮ่องสอน
 ถูกจำคุกเกือบสองปีเพราะต้องการปลูกข้าวกิน

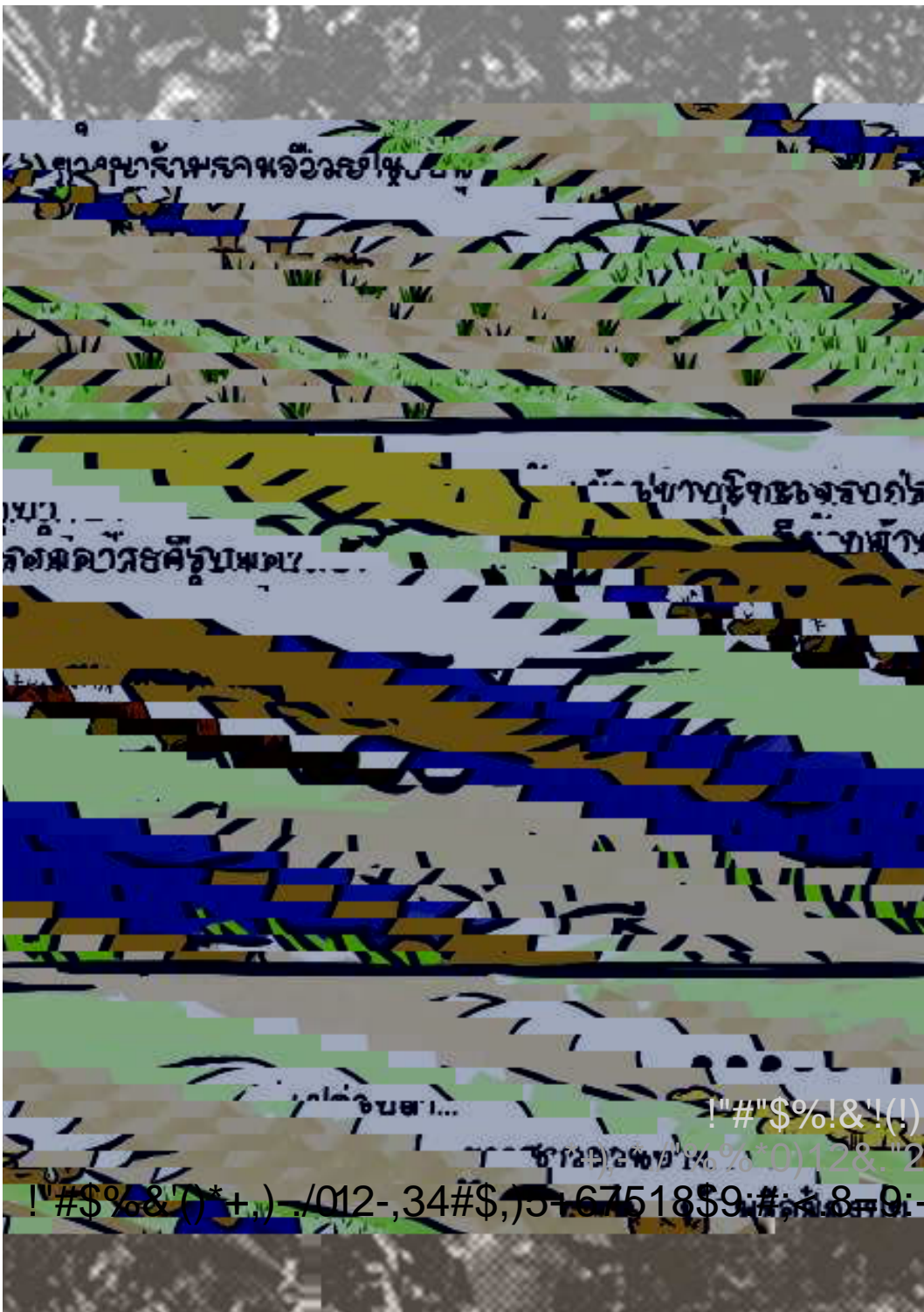

นางหน่อดา ร่มไทรงาม ชาวปากกญอ อายุ 80 ปี อยู่บ้านอุ้มลองน้อย ในตำบลป่าแป๋ อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ทำการเกษตรแบบไร้หมุนเวียนเพื่อยังชีพโดยหมุนเวียนใช้พื้นที่ 6 แปลง เนื้อที่แปลงละประมาณ 10 ไร่ โดยทำการเพาะปลูกในแปลงที่หนึ่งเป็นเวลา 2 ปี จากนั้นจึงหมุนเวียนไปเพาะปลูกในแปลงอื่น ปล่อยให้พื้นที่การเกษตรฟื้นตัวตามธรรมชาติ ที่ดินดังกล่าวไม่มีเอกสารสิทธิแม้ว่าจะเป็นที่ดินที่ใช้สืบทอดกันมาตั้งแต่ปู่ย่าตายาย

4 เมษายน 2547 ประมาณเที่ยงวัน นางหน่อดาถูกเจ้าหน้าที่ป่าไม้ล้อมจับขณะที่กำลังทางหญ้าเพื่อเตรียมการเพาะปลูก นางหน่อดาฟังภาษาไทยไม่คล่อง แต่เจ้าหน้าที่ป่าไม้พยายามสื่อสารให้นางหน่อดาเผากองหญ้าที่แผ้วถางไว้แล้วเพื่อให้เจ้าหน้าที่ถ่ายรูป จากนั้นจึงพานางหน่อดาขึ้นรถไปที่สำนักงานป่าไม้หน่วยแม่กะโน อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน แล้วส่งตัวไปยัง สถานีตำรวจภูธรอำเภอแม่สะเรียง เจ้าพนักงานสืบสวนพิมพ์ลายนิ้วมือ นางหน่อดาในบันทึกโดยไม่มีล่ามอธิบายกับนางหน่อดาว่า ในบันทึกนั้นเขียนว่าอย่างไร ทราบภายหลังว่าในบันทึกระบุว่านางหน่อดาสารภาพว่ากระทำความผิดจริง นางหน่อดาถูกคุมขังหนึ่งคืนก่อนได้รับการประกันตัว

ในเดือนเดียวกันนั้นเอง พนักงานอัยการจังหวัด ยื่นฟ้องนางหน่อดา ในคดีอาญา ขอให้ปรับจำคุก

% +21GDL:*%.MN+2:GPMF2% 4:,0941%041021KMB+29
4C2GX4/FI::4D%6'1/I'DA&'1%_V01GUJ]+3T*3+32IOI+K+G9Q47
"b%8&0%A04627+2:GML:K%P1.UF-M\1\0FGUJ]2P;2&F2Q8&0G2+0
AF+% .MN8*FYM4L76C2+I+/+V01% +'KK02&F197G791709C2129
G&Q04:*2A2*U7AH%
% UL%\g\g%&'(U&N72=GZA;QF+9L0U024T9:2+./0132AHGZ
9'F19L0/*,0KF2+A'F1WH0+(2+A'F1.A0704+UL%\gll%.MN*LY,F
/*,0KF2+8*0*LEP&9&2K&2:MNG4L:D72&U&N72=GZA4T9:2+D'
%% 6+7&N9'01%"o%ATM2P*%\gbk%Z5N9L0+21GDL:* .MNC
:21;2&29L0UM,7E/*0.9+AF+:21G7029L0A'D9HF1G;&2N/*D+FC
7I02OHKP+%GZF2*2K&HGI5OI+:21;2&2.MN:H1UQ+ZVF+cF2U
+21GDL:*A7E6IH01/+L/7MF*8DF&'KK2EG6JK9UQZ74%Q36F2A
4F21X2:/M'1102:H1UQ+Z,0G;&2NG7&1G2Y1F7&NCC2RH7EOD
4:,0E+*Q4%
% +21GDL:*%.MNO2*L%W,7+C2A'IO01OW2+LAC2&I6E+ZF
U02E+GZA4T9:2+./0132AHGZ2U,0%r%GZ2:02%G+QF49L0%h
LD;&F2%"%GM0%GUJ]+PDL42-2%+21GDL*AC&8K102GUJ
U&N7'+A'IDFI:G1H+OD%\llpIII%K29%6ZP&EQ4Z0E:DLH&MN
G9Q47GZ2K&&9'D%6V1GZF2;K4':728G&L'DA&41E/E0472&02

<./-;:*:(#0\$9H14?@2#\$\$%&'(#4\$)*+,-\$\$!

เนื่องจากที่ดินแปลงดังกล่าวมีการทำประโยชน์มากกว่า 40 ปี หรือทำกินมาก่อนการประกาศเขตพื้นที่ป่าของรัฐ

วันที่ 2 พฤษภาคม 2549 ศาลจังหวัดตรังตัดสินว่านางเดียม มีความผิด ให้ต้องโทษจำคุก 2 ปี และปรับ 30,000 บาท แต่จำเลยรับสารภาพซึ่งเป็นประโยชน์แก่การพิจารณา และจากการสืบความพบว่าพื้นที่เกิดเหตุมีการบุกรุกมาก่อนแล้ว จึงเป็นความผิดที่ไม่ร้ายแรง จึงลดโทษให้รอลงอาญา และไม่ต้องชำระค่าปรับแต่ให้รับของกลาง และถูกควบคุมความประพฤติไว้ 1 ปีซึ่งนางเดียมต้องรายงานตัวต่อเจ้าพนักงาน 4 ครั้ง ทำกิจกรรมบริการสังคมตามที่เจ้าพนักงานเห็นสมควรเป็นเวลา 20 ชั่วโมง และให้นางเดียมและครอบครัวออกจากที่ดินดังกล่าว อย่างไรก็ตาม ในความเป็นจริงนางเดียมยังคงปักหลักทำกินอยู่ในที่ดินแห่งนั้น

แต่แล้ววันที่ 10 กรกฎาคม 2550 สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 6 (สงขลา) มีหนังสือถึงนางเดียม ให้ชำระหนี้จากการกระทำให้เกิดความเสียหายแก่ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นจำนวนเงิน 442,222.55 บาท ภายใน 15 วัน แต่นางเดียมไม่มีเงินไปชำระหนี้เพราะมีฐานะยากจน และต้องส่งเสียบุตรที่อยู่ในวัยเรียนอีก 3 คน

ต่อมา กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ยื่นฟ้องนางเดียมต่อศาลจังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน 2551 เป็นคดีแพ่ง ฐานทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสียหาย โดยเรียกค่าเสียหาย 545,366.26 บาท อาศัยอำนาจตาม พ.ร.บ.ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535 นางเดียม ไม่ได้ยื่นคำให้การเพื่อต่อสู้คดี โจทก์สืบพยานฝ่ายเดียวจากปากคำเจ้าหน้าที่อุทยานฯ 1 คน

วันที่ 9 มีนาคม 2552 ศาลจังหวัดตรังพิพากษาว่า "...จำเลยไม่ยื่นคำให้การและไม่มีพยานมาสนับสนุนให้เห็นเป็นอย่างอื่นกรณีจึงต้องฟังว่าการกระทำของจำเลยเป็นเหตุให้โจทก์ได้รับความเสียหายตามฟ้องจริง พิพากษาให้ นางเดียม อยู่ทอง ชำระเงินเต็มจำนวนฟ้องคือ 545,366 บาท พร้อมดอกเบี้ย ร้อยละ 7.5 ต่อปี..."

วันที่ 23 มิถุนายน 2552 ศาลจังหวัดตรังออกหมายแต่งตั้ง

เจ้าพนักงานบังคับคดีเพื่อยึดทรัพย์สินของนางเดียมออกขาย

ทอดตลาด นำเงินมาชำระหนี้ให้แก่กรมอุทยานแห่งชาติฯ

แต่นางเดียม ไม่มีทรัพย์สินแม้แต่ชิ้นเดียวที่จะนำมาขาย

ทอดตลาดได้

นางเดียมและสามี ต้องเผชิญกับการบังคับคดี

ทางกฎหมายที่มีอายุความ 10 ปี นับจากมีคำพิพากษา

หญิงหม้าย อำเภอหล่มสัก เพชรบูรณ์ เพียงปลูกข้าวโพด 3 ไร่ ถูกรัฐฟ้องเรียกค่าเสียหายนับแสน

นางชั้นทอง พิมเสนา อาศัยอยู่หมู่บ้านห้วยระหงส์ ตำบลปากช่อง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ มีที่ดินทำกินที่พ่อสามียกให้เมื่อตอนแต่งงาน เมื่อสามีตายนางชั้นทองยังคงอาศัยและทำกินอยู่ในพื้นที่นั้น และเสียภาษีบำรุงท้องที่มาโดยตลอด แต่ต่อมา ปี 2542 พื้นที่บ้านห้วยกทาและพื้นที่ใกล้เคียง ได้ถูกประกาศให้เป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูผาแดง

ปี 2546 เจ้าหน้าที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูผาแดงเข้ามาสำรวจและปักแนวเขตในพื้นที่ ในระหว่างนั้นชาวบ้านได้เคลื่อนไหวคัดค้าน จนทางราชการผ่อนผันให้ชาวบ้านทำกินในที่เดิม โดยมีการทำบัญชีรายชื่อชาวบ้านไว้ และห้ามบุกรุกเพิ่มเติม หลังจากนั้นชาวบ้านได้ร้องเรียนให้มีการเพิ่มรายชื่อของชาวบ้านบางคนที่ถูกหล่นจากบัญชีรายชื่อที่ได้รับการผ่อนผันดังกล่าว รวมทั้งชื่อของนางชั้นทองด้วย

ปี 2548 เจ้าหน้าที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูผาแดง ได้เข้ามาสำรวจพื้นที่อีกครั้ง และอ้างว่าพบที่ดินท้ายหมู่บ้าน ซึ่งนางชั้นทองทำไร่ข้าวโพดอยู่นั้นมีการตัดโค่นต้นไม้ พบต่อไม้ 38 ตอ ในพื้นที่ 3 ไร่ 3 งาน โดยเจ้าหน้าที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าฯ ฟ้องดำเนินคดีกับนางชั้นทอง เป็นคดีอาญา ข้อหาบุกรุกแผ้วถาง ตาม พ.ร.บ.สงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 และ พ.ร.บ.ป่าไม้ พ.ศ.2484 นางชั้นทองยืนยันปฏิเสธว่าไม่มีต่อไม้ในพื้นที่ไร่ข้าวโพดของตนเอง รวมทั้งไม่ทราบว่าเจ้าหน้าที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า นำภาพต่อไม้จากที่ใด มาประกอบการฟ้องร้องดำเนินคดี

วันที่ 21 มิถุนายน 2550 ศาลจังหวัดหล่มสัก พิพากษาให้ยกฟ้องนางชั้นทอง เพราะเจ้าหน้าที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าไม่มีหลักฐานยืนยันได้ว่า มีการสำรวจการถือครอง จำแนกพื้นที่ป่าออกจากที่ทำกินของชาวบ้านให้ชัดเจนก่อนการประกาศเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า แม้มีการรังวัดและปักเขตเมื่อปี 2546 แต่ได้มีประชาชนร้องเรียนว่าการรังวัดไม่ถูกต้องและมีการโต้แย้งสิทธิ รวมทั้งมีการจัดทำรายชื่อราษฎรผู้ถือครองและทำประโยชน์ที่ดินที่ได้รับผลกระทบจากการประกาศเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า

ฎาแดงโดยสำรวจเมื่อ 19 กรกฎาคม 2548 ในบัญชีรายชื่อดังกล่าวมีชื่อนางชนทองรวมอยู่ด้วย

หลังคำตัดสินผ่านไปเกือบ 2 ปี ในเดือนกันยายน 2552 นางชนทอง ได้รับหนังสือจากกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช แจ้งให้ชดเชยค่าเสียหายที่เกิดจากการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ขนาด 3 ไร่ 3 งาน มีการคำนวณความเสียหายตามแบบจำลองทางคณิตศาสตร์ของกรมอุทยานฯ คิดเป็นมูลค่า 97,654 บาท รวมดอกเบี้ยร้อยละ 7.5 นับแต่วันที่เจ้าหน้าที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ไปสำรวจพบ (พฤศจิกายน 2548) และระบุอีกว่าต้องนำเงินไปชำระภายใน 15 วัน หลังจากได้รับหนังสือ

เมื่อนางชนทอง ไม่มีเงินไปชำระหนี้สิ่งแวดล้อม วันที่ 24 กันยายน 2552 กรมอุทยานฯ ยื่นฟ้องเรียกค่าเสียหายจากนางชนทอง ในคดีแพ่ง ตาม พ.ร.บ.ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ.2535 ระบุว่ากรมฯ ผนวกป่าทำให้เกิดอุณหภูมิที่สูงขึ้น และทำลายหน้าดิน โดยแสดงแบบจำลองทางคณิตศาสตร์ คิดค่าเสียหายที่คำนวณโดยกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

รายละเอียดคือ 1) การทำให้ธาตุอาหารใน

ดินสูญเสีย คิดค่าเสียหาย 4,064 บาทต่อไร่ ต่อปี เป็นการคิดค่าใช้จ่ายในการซื้อแมงป่อง

ไนโตรเจน, ฟอสฟอรัส และ โปแทสเซียม ขึ้นไปปรอททดแทน

2) ทำให้ดินไม่ดูดซับน้ำฝน 600 บาทต่อไร่ต่อปี 3) ทำให้น้ำสูญเสีย

ออกไปจากพื้นที่โดยการแผดเผา

ของดวงอาทิตย์ 52,800 บาทต่อ

ไร่ต่อปี คิดเป็นค่าจ้างเหมารถ

บรรทุกเอาน้ำไปฉีดพรมใน

พื้นที่เดิม 4) ทำให้ดิน

สูญเสีย 1,800 บาทต่อไร่ ต่อปี คิดเป็นค่าใช้จ่ายในการ

บรรทุกดินขึ้นและปูทับ

ไว้ที่เดิม 5) ทำให้อากาศร้อนมากขึ้น 45,453.45 บาทต่อไร่ต่อปี

คำนวณจากกระแสไฟฟ้าสำหรับเดิน

เครื่องปรับอากาศเพื่อให้อุณหภูมิของ

18 :: นวนิวส์ฉบับเล็ก

อากาศเย็นลงเท่ากับพื้นที่ที่มีป่าปกคลุม 6) ทำให้ฝนตกน้อยลง คิดค่าเสียหาย 5,400 บาทต่อไร่ต่อปี

7) มูลค่าความเสียหายทางตรงจากป่า 3 ชนิด คือ การทำลายป่าดงดิบค่าเสียหายจำนวน 61,263.36 บาท

การทำลายป่าเบญจพรรณ ค่าเสียหายจำนวน 42,577.75 บาท การทำลายป่าเต็งรัง ค่าเสียหายจำนวน 18,634.19 บาท

วันที่ 17 พฤศจิกายน 2552 นางชนทองและทนายยื่นคำให้การแก้คดี ยืนยันว่าที่ดินพิพาทได้รับการผ่อนผันให้ทำกินได้ตามคำสั่งศาลคดีอาญาที่ตัดสินไปแล้ว และแบบจำลองความเสียหายที่ทางกรมอุทยานฯ จัดทำขึ้นนั้นไม่ถูกต้องตามหลักวิชาการและหลักความเป็นธรรมต่อเกษตรกร

วันที่ 30 ธันวาคม 2552 หลังจากมีการสืบพยานฝ่ายโจทก์และจำเลยฝ่ายละ 1 ครั้ง ในเดือน

เดียวกัน ศาลตัดสินว่าแบบจำลองที่กรมอุทยานฯ ใช้ขึ้นนั้นไม่น่าจะถูกต้อง แต่การตัดพินต้นไม้มากทำให้เกิดความเสียหายจริง จึงตัดสินให้นางชนทองจ่ายค่าเสียหายให้กับกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

45,000 บาท และจ่ายดอกเบี้ยตั้งแต่วันที่กระทำความผิดเป็นเงิน 32,078.28 บาท รวมทั้งจ่ายค่าธรรมเนียมเป็นค่าทนายแทนโจทก์อีก 5,000 บาท

ผลจากการถูกดำเนินคดีและต้องเดินทางไปศาลอยู่หลายปี ทำให้นางชนทองซึ่งตัวคนเดียวไม่มี

สามีช่วยเหลือ ต้องประสบปัญหาความไม่มั่นคงในชีวิตและปัญหาเศรษฐกิจในครอบครัวอย่างมาก

ท้ายที่สุดจึงต้องให้ลูกสาวซึ่งเรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษา ลาออกจากโรงเรียนกลางครั้น เพื่อหารายได้และ

ทำไร่ช่วยแม่อีกแรง

ชาวสวนลำไย
กิ่งอำเภอเวียงหนองล่อง ลำพูน
ทำกินในที่ดินเดิมของชุมชน ต่องโทะษามเสี่ยชีวิตในคุก

ชาวบ้านท่าหลุก ในเขตตำบลหนองล่อง กิ่งอำเภอเวียงหนองล่อง ตั้งชุมชนอยู่ติดแม่น้ำลี้ตอนปลาย มีพื้นที่ที่ชาวบ้านเรียกว่า ป่า หรือ ป่าแพะ ที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันหลายชั่วอายุคน ทั้งการเก็บเห็ดหน่อไม้ หาของป่า เก็บใบไม้พื้น ใช้เป็นที่เลี้ยงวัวควาย และตัดไม้ใช้สอย นอกจากนี้ ชาวบ้านยังได้อาศัยที่ลุ่มบางส่วน ทำนาทำฝน และปลูกพืช จำพวก พริก และ ฝ้าย เป็นต้น

ปี 2509 กรมที่ดินมีโครงการจัดสรรที่ดินผืนใหญ่บ้านโฮ้ง - ป่าซาง (หนองปลาสรวย) เนื้อที่ 15,000 ไร่ ให้กับเกษตรกร ในอำเภอบ้านโฮ้ง และป่าซาง จังหวัดลำพูน ครอบคลุมพื้นที่ 7 หมู่บ้าน รวมทั้งบ้านท่าหลุก แต่โครงการจัดสรรที่ดินดังกล่าวล้มเหลว ไม่สามารถจัดสรรที่ดินให้กับเกษตรกรได้ จึงล้มเลิกไป

ช่วงปี 2528 เป็นต้นมา รัฐบาลมีโครงการเร่งรัดการออกโฉนดที่ดินทั่วประเทศรวมทั้งจังหวัดลำพูน ทำให้ที่ดินในแถบจังหวัดลำพูนมีราคาพุ่งสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว มีกลุ่มนายทุนมาจากวนชื้อที่ดินในเขตดังกล่าว และดำเนินการออกโฉนดโดยมิชอบ โดยร่วมมือกับผู้ใหญ่บ้านกำนัน และข้าราชการท้องถิ่น

ประมาณปี 2533 นายทุนกลุ่มหนึ่งมา

กวานชื้อที่ดินในเขตบ้านท่าหลุก โดยมีผู้ใหญ่บ้านท่าหลุกเป็น นายหน้า ชาวบ้านพากันไปเซ็นชื้อขายที่ดินโดยที่ไม่ทราบที่ดินที่ชื้อขายกันนั้นอยู่บริเวณใด ส่งผลต่อมาให้ที่ดินสาธารณะประโยชน์ที่ชาวบ้านท่าหลุกใช้ร่วมกัน พื้นที่กว่า 600 ไร่ ถูกออกเอกสารสิทธิ์โดยมิชอบ และตกเป็นของนายทุนเพียงเจ้าเดียว

ปี 2540 เมื่อเห็นว่านายทุนผู้ถือกรรมสิทธิ์ที่ดินตามกฎหมายไม่เคยเข้ามาทำประโยชน์ แต่ปล่อยให้ที่ดินรกร้างว่างเปล่า ชาวบ้านท่าหลุกที่ไร้ที่ทำกินและประสบปัญหาที่ดินไม่เพียงพอ ได้พากันเข้าไปจัดสรรแบ่งที่ดินแปลงดังกล่าวเพื่อทำการเกษตรเพาะปลูกพืชเลี้ยงครอบครัว

วันที่ 27 มีนาคม 2545 นายทุนผู้ถือกรรมสิทธิ์ที่ดินยื่นฟ้องชาวบ้านท่าหลุก 19 ราย กล่าวหาว่าพวกเขาและพวกอีกประมาณร้อยคน ร่วมกันบุกรุกที่ดินด้วยการใช้รถไถปรับไถและตัดฟันต้นไม้ ศาลชั้นต้นพิพากษาว่าจำเลยทั้ง 19 คนมีความผิดและให้จำคุกคนละ 1 ปี ชาวบ้านทั้งหมดยื่นอุทธรณ์โดยชี้แจงว่า นายทุนหรือโจทก์ได้ที่ดินแปลงดังกล่าวมาโดยมิชอบ โจทก์จึงไม่มีสิทธิ์ฟ้องร้องเพราะไม่ได้เป็นผู้เสียหายจริง หลังจากนั้นคดีอยู่ในการพิจารณาของศาลอุทธรณ์ 2 ปี ในที่สุดศาลอุทธรณ์ตัดสินลงโทษ แต่ให้ลดโทษจำคุกเหลือ 6 เดือน ชาวบ้านได้ยื่นฎีกาอีก แต่ศาลฎีกามีคำสั่งไม่รับฎีกา และชาวบ้านก็ได้ยื่นอุทธรณ์คำสั่งดังกล่าวของศาลฎีกา

ในระหว่างถูกดำเนินคดี ชาวบ้านประสบความยากลำบากในการหาหลักทรัพย์ประกันตัว ต้องใช้ทั้งตำแหน่งของนักวิชาการ ใช้หลักทรัพย์ของตนเอง และเช่าหลักทรัพย์มาจากชาวบ้านคนอื่น ส่วนที่ต้องรณรงค์เพื่อเรียกร้องสิทธิอันชอบธรรม ก็เรียกรายเงินจากชาวบ้านเป็นค่าเดินทาง นอกจากการรับมือกับคดีความแล้วชาวบ้านได้ยื่นเรื่องให้ ป.ป.ช. และกรมที่ดินตรวจสอบการได้มาซึ่งเอกสารสิทธิ์ที่ดินของนายทุน แต่กลับไม่มีความคืบหน้าใดๆ มีหน้าซ้ำ นายเสถียร ปินตา ชาวบ้านที่นำรถเบ็ดเตล็ดเข้าไปปรับไถที่ดินก็ถูกจับเพิ่มเติมในข้อหาหลักทรัพย์

และแล้ว ศาลจังหวัดลำพูนก็บังคับคดีตามคำพิพากษา ซึ่งชาวบ้านทั้ง 19 คน ขอประกันตัว ถึง 3 ครั้ง แต่ศาลไม่ยอมให้ประกันตัว โดยให้เหตุผลว่าจำเลยอาจหลบหนี หลังจากนั้นเจ้าหน้าที่จึงควบคุมตัวชาวบ้านทั้งหมด เข้าเรือนจำทันที ชาวบ้านทั้งหมดถูกจำคุกตั้งแต่วันที่ 15 มิถุนายน 2553 จนถึงวันที่ 15 ธันวาคม 2553

แต่ไม่ทันครบกำหนด นายเพชร ลางหนอง อายุ 63 ปี อาชีพทำสวนลำไยและสวนมะม่วง หนึ่งใน 19 ผู้ต้องหา ได้เสียชีวิตในระหว่างถูกจำคุก ก่อนหน้านี้นายเพชรมีปัญหาลู่สุขภาพ มักปวดบริเวณช่องท้อง เข้าใจว่าเป็นโรคกระเพาะจึงชื้อยาทานเอง แต่เมื่อถูกจำคุกอาการจึงกำเริบหนักขึ้นเรื่อยๆ จนกระทั่งวันจันทร์ ที่ 4 ตุลาคม 2553 แพทย์ในเรือนจำจึงส่งตัวไปยังโรงพยาบาลจังหวัดลำพูน นายเพชรเสียชีวิตลงเมื่อกลางดึกของวันศุกร์ ที่ 8 ตุลาคม ที่โรงพยาบาลจังหวัดลำพูนนั่นเอง แพทย์ระบุว่าเขาเสียชีวิตเพราะเป็นโรคมะเร็งตับ

ครอบครัวของนายเพชร ต้องสูญเสียเสาหลักของครอบครัว และไม่ได้มีโอกาสดูแลรักษาพยาบาล

นายพีชर ได้เท่าที่ควรจะเป็น เนื่องจากอยู่ระหว่างการจำคุก การต่อสู้เพื่อรักษาสิทธิในที่ดินของชุมชน และการได้มาซึ่งที่ดินทำกินของเกษตรกรยากจน จึงต้องฟันฝ่าทั้งความไม่ชอบธรรมของระบบเอกสารสิทธิที่ดินที่เป็นอยู่ ข้อขัดแย้งของกระบวนการทางกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม

เกษตรกรไร้ที่กำกับ
อำเภอพระแสง, ชัยบุรี สุราษฎร์ธานี
ถูกบริษัทเอกชนใช้เอกสารสิทธิ์ที่ออกโดยมิชอบ ฟ้องบุกรุกที่ดิน

ตั้งแต่ปี 2542 เป็นต้นมา ชาวบ้านหลายชุมชนที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี ถูกบริษัทเอกชนฟ้องร้องในข้อหาบุกรุกและเรียกค่าเสียหายกว่าสิบล้านบาท เนื่องจากชาวบ้านเข้าไปตั้งชุมชนและทำมาหากินในพื้นที่สวนปาล์มที่เอกชนครอบครองและออกเอกสารสิทธิ์โดยมิชอบ

การตรวจสอบจากองค์กรภาครัฐและองค์กรอิสระอย่างคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา และกรมสอบสวนคดีพิเศษ (DSI) ซึ่งชี้ว่าบริษัทเหล่านี้เข้าใช้ประโยชน์ในที่ดินของรัฐ อันได้แก่ ที่ดินในเขตปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (สปก.) ที่ดินราชพัสดุ หรือที่ป่าไม้ถาวร โดยไม่ถูกต้องตามกฎหมาย แต่บริษัทเหล่านี้ยังสามารถทำประโยชน์ในที่ดินได้เรื่อยมา

กรณีปัญหาเหล่านี้เกิดจากการบริหารจัดการที่ดินของรัฐที่ไม่เป็นธรรม ทำให้ที่ดินของรัฐจำนวนมากตกอยู่ในมือของกลุ่มทุนขนาดใหญ่ ขณะที่เกษตรกรกลับไม่มีที่ดินทำกินเพียงพอ ภาครัฐเปิดโอกาสให้บริษัทเอกชนเช่าพื้นที่ของรัฐในราคาเพียงไร่ละ 20 บาท และให้เช่าได้นานถึง 100 ปี

ในจังหวัดสุราษฎร์ธานีที่ดินรัฐนับแสนไร่ ถูกนายทุนเช่าเพื่อทำสวนปาล์มขนาดใหญ่ แม้สัญญาเช่าที่ดินหมดอายุแล้ว แต่บริษัทเอกชนก็ยังทำประโยชน์ต่อไป โดยที่หน่วยงานรัฐไม่สามารถนำที่ดินกลับมาใช้ประโยชน์ นอกจากนั้นบางบริษัทยังเข้าทำประโยชน์ในที่ดินเกินขอบเขตที่ขออนุญาตหน่วยงานรัฐไว้

ปี 2550 กลุ่มเกษตรกรในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ในอำเภอพระแสงและอำเภอยะบุรี ในนามสหพันธ์เกษตรกรภาคใต้ เริ่มต้นกระบวนการปฏิรูปที่ดินโดยชุมชน โดยเข้าไปทำกินและตั้งชุมชนในพื้นที่สวนปาล์มที่มีข้อมูลตรวจสอบอย่างชัดเจน จากองค์กรอิสระว่า ที่ดินที่บริษัทถือครองอยู่ ออกเอกสารสิทธิ์โดยมิชอบ การเข้าใช้ประโยชน์ในที่ดิน ทำอย่างเปิดเผย โดยแจ้งตั้งแต่ผู้ใหญ่บ้านไปจนถึงผู้ว่าราชการจังหวัด อย่างไรก็ดี หลังจากเริ่มทำการเกษตรได้ระยะหนึ่ง พวกเขา也被บริษัทเอกชนฟ้อง

ดำเนินคดีข้อหาบุกรุก

กรณีตัวอย่าง บริษัทเอกชนแห่งหนึ่ง พ้องดำเนินคดีทั้งแพ่งและอาญากับชาวบ้านชุมชนน้ำแดงพัฒนา อำเภอชัยบุรี กล่าวหาว่าชาวบ้านตั้งชุมชนอยู่ในที่ดินของบริษัทที่มีเอกสาร นส. 3 เนื้อที่ 61 ไร่ ศาลรับฟ้องคดี ทั้งที่บริษัทสากลทรัพยากร ได้ออเนเอกสารสิทธิ์ นส.3 นั้นให้แก่บุคคลอื่นเพื่อชำระหนี้ไปแล้ว และบริษัทอยู่ในสถานะนิติบุคคลที่ล้มละลาย ไม่สามารถทำนิติกรรมได้

อีกกรณีหนึ่ง บริษัทเอกชนแห่งหนึ่งพ้องดำเนินคดีกับชาวบ้านชุมชนไทรงามพัฒนา อำเภอชัยบุรี ศาลรับฟ้อง แม้ว่าบริษัทนี้จะไม่มิตัวตนจริงในฐานะนิติบุคคล

หรือที่ชุมชนสันติพัฒนา อำเภอพระแสง ที่ศาลให้การคุ้มครองชั่วคราวแก่บริษัทเอกชนแห่งหนึ่ง โดยอนุญาตให้เข้าไปเก็บเกี่ยวผลปาล์มในระหว่างรอคำพิพากษาของศาลอุทธรณ์ ทั้งที่บริษัทนั้น แผลคดีในศาลชั้นต้นในข้อหาบุกรุกพื้นที่ สปก. ตั้งแต่ ปี 2550

เกษตรกรไรที่ทำกินเหล่านี้ ต้องการเพียงให้หน่วยงานรัฐนำที่ดินที่หมดสัญญาเช่ากับบริษัทเอกชน มาจัดสรรให้กับเกษตรกรไรที่ทำกินอย่างเป็นทางการ หรือดำเนินการทางกฎหมายอย่างถูกต้องกับบริษัทเอกชนที่ครอบครองที่ดินรัฐผิดกฎหมาย แต่ผลกลับกลายเป็นว่าเกษตรกรไรที่ดินเหล่านี้ กลับถูกบริษัทเอกชนใช้เอกสารสิทธิ์ที่ออกโดยมิชอบฟ้องดำเนินคดีอย่างไม่ชอบธรรมเสียเอง

ชาวบ้านสหพันธ์เกษตรกรภาคใต้ต้องเสียค่าใช้จ่ายเดินทางไปขึ้นโรงขึ้นศาลอยู่บ่อยครั้งเป็นเวลาต่อเนื่องหลายปี ที่ผ่านมากับปัญหาด้วยการระดมทุนกันในเครือข่าย นอกจากนั้น ความกังวลในเรื่องคดีทำให้ชาวบ้านทำมาหากินไม่เต็มที่ กระบวนการตรวจสอบและปฏิรูปที่ดินโดยชุมชนต้องหยุดชะงัก สาเหตุ

หลักที่การดำเนินคดีใช้เวลายาวนาน ส่วนหนึ่งเกิดจากเทคนิคทางกฎหมายของฝ่ายบริษัทเอกชน ที่ขอเลื่อนคดีบ้างหรือทำให้การสืบพยานยืดเยื้อบ้าง เพื่อให้การเก็บเกี่ยวผลปาล์มของบริษัทตนเอง ทำได้อย่างชอบธรรมต่อไป

ชาวบ้านสหพันธ์เกษตรกรภาคใต้เสนอว่า เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมต่อเกษตรกร และรักษาที่ดินอันเป็นสาธารณะสมบัติ ควรมีการเพิกถอนเอกสารสิทธิ์ที่ออกโดยไม่ชอบเสีย รวมทั้งควรมีการไกล่เกลี่ยและไตส่วนหาข้อเท็จจริงเบื้องต้น ก่อนที่ศาลจะรับฟ้องคดี ที่สำคัญควรมีการตรวจสอบขององค์กรอิสระ มาใช้ประกอบการไตส่วนหาข้อเท็จจริงก่อนการฟ้องหรือรับฟ้อง คดี ทั้งนี้เพื่อป้องกันความไม่เป็นธรรม อันเกิดจากการฉกฉวยผลประโยชน์ของนายทุนและบริษัทเอกชน ที่สามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากเอกสารทางราชการ ได้มากกว่าเกษตรกรชาวบ้านทั่วไป

हनृवृवृकलवकव

อ่าเกอคอนสาร ชัยภูมิ

ถูกฟ้องขับไล่ออกจากที่ดิน ที่เคยเป็นของตัวเอง

นางบัวลา อินอิม อายุ 57 ปี อยู่บ้านมอแก้ว ตำบลทุ่งพระ อำเภอคอนสาร จังหวัดชัยภูมิ ปี 2494 นางบัวลาได้เข้าทำประโยชน์และครอบครองที่ดินในหมู่บ้าน 20 ไร่ ถึงแม้จะไม่มีเอกสารสิทธิ์ที่ดิน แต่เธอก็ได้ใช้ที่ดินปลูกข้าว ปอ และ ฝ้าย ทำมาหากินบนที่ดินผืนนี้มาอย่างต่อเนื่อง

กระทั่งปี 2516 รัฐประกาศเขตพื้นที่ ป่าสงวนแห่งชาติภูซำผักหนามทับที่ทำกินของนางบัวลาและชาวบ้านรายอื่น ๆ พร้อมทั้งขับไล่ให้ชาวบ้านออกจากพื้นที่ สถานการณ์ยิ่งเลวร้ายลงเมื่อองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ (ออป.) จัดทำโครงการหมู่บ้านป่าไม้และเข้ามาปลูกสวนป่ายูคาลิปตัสในพื้นที่ 4,401 ไร่ แทนที่โครงการจะปลูกยูคาลิปตัส ในพื้นที่ที่กำหนดไว้ กลับนำยูคาลิปตัส มาปลูกทับที่ดินของชาวบ้าน ซึ่งรวมถึงที่ดิน 20 ไร่ ของนางบัวลา ในระหว่างนั้นมีการดำเนินคดีกับชาวบ้านที่ไม่ยินยอมออกจากพื้นที่ มีการข่มขู่คุกคาม กลั่นแกล้งชาวบ้าน และยึดยึดขอหาครอบครองอาวุธสงคราม จนกระทั่งชาวบ้านหนีไม่ได้ ต้องทยอยย้ายออกจากพื้นที่จนหมดในปี 2529

ปี 2547 นางบัวลา และชาวบ้านที่เดือดร้อนราว 300 คน ร่วมกับสมาชิกโครงการหมู่บ้านป่าไม้ที่ยังไม่ได้รับการจัดสรรที่ดินตามสัญญา รวมกลุ่มกันเพื่อทวงสิทธิ์ในที่ดินคืน โดยร้องเรียนกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อขอให้ยกเลิกโครงการสวนป่าคอนสาร ผ่อนผันให้ชาวบ้านได้อยู่อาศัยและทำกินในเขตสวนป่าในพื้นที่ 1,500 ไร่ และให้จัดสรรที่ดินกับชาวบ้านในรูปแบบกรรมสิทธิ์ร่วมหรือโฉนดชุมชน ส่วนพื้นที่ที่มีสภาพเป็นป่าขอให้ชาวบ้านจัดการในรูปแบบป่าชุมชน

ดูเหมือนว่าการต่อสู้เรียกร้องของนางบัวลาและเพื่อนๆ จะประสบผล เนื่องจากคณะทำงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นครณะทำงานแก้ไขปัญหาการละเมิดสวนป่าปลูกทับที่ทำกินตามคำสั่ง

นายอำเภอคอนสาร คณะกรรมการอำนวยการเพื่อแก้ไขปัญหาของเครือข่ายปฏิรูปที่ดินแห่งประเทศไทย รวมทั้งคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ได้ไปตรวจสอบพื้นที่และมีมติว่าสวนป่าคอนสารปลูกทับที่ทำกินจริง และให้ยกเลิกสวนป่าคอนสาร รวมทั้งให้ผ่อนผันให้ชาวบ้านได้อยู่อาศัยและทำกินในเขตสวนป่าไปก่อน

น่าเสียดาย มติของหน่วยงานเหล่านี้ไม่มีผลในทางปฏิบัติในการแก้ไขปัญหาและการวินิจฉัยของศาล ในเดือนสิงหาคม 2552 ขณะที่ปักหลักอยู่ในพื้นที่พิพาทเพื่อรอคำตอบในการแก้ไขปัญหาจากรัฐบาล นางบัวลาและชาวบ้านที่เดือดร้อนรวม 31 ราย ถูกออป. ฟ้องขับไล่ให้ออกจากพื้นที่ และ ออป. ขอความคุ้มครองชั่วคราวให้ศาลสั่งชาวบ้านไม่ให้ขยายเขตพื้นที่ครอบครอง ห้ามนำวัสดุสร้างที่อยู่อาศัย ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น และห้ามขัดขวาง ออป. ในการเข้าตรวจสอบ บำรุง ดูแลพื้นที่สวนป่าพิพาท ซึ่งศาลอนุญาตตามคำขอ

ยิ่งไปกว่านั้น ในเดือนเมษายน 2553 ศาลชั้นต้น พิพากษาให้นางบัวลาและชาวบ้านออกจากพื้นที่

สวนป่าคอนสาร พร้อมกับให้รถถอนสิ่งปลูกสร้าง ต้นไม้ และให้ปรับสภาพพื้นที่สวนป่าให้กลับคืนสู่สภาพเดิม และห้ามชาวบ้านเข้าไปเกี่ยวของในพื้นที่สวนป่าคอนสารทั้งหมด

ทนายความฝ่ายชาวบ้านได้ยื่นอุทธรณ์และยื่นคำร้องขอทุเลาการบังคับคดีต่อศาล ต่อมาในเดือนธันวาคม 2553 และกุมภาพันธ์ 2554 ศาลอุทธรณ์มีคำสั่งไม่อนุญาตให้ทุเลาการบังคับคดี ขณะนี้คดีความอยู่ระหว่างรอคำพิพากษาของศาลอุทธรณ์ ส่วนนางบัวลาและชาวบ้าน ที่ไม่มีที่ทำกิน ยังคงอาศัยอยู่ในพื้นที่พิพาท และเช่าที่ดินผู้อื่น ปลูกพืชผักขายเลี้ยงชีพต่อไป

คดีที่ดินป่าไม้ คือผลพวงของนโยบาย กฎหมายและการบังคับใช้กฎหมาย ที่ไม่เป็นธรรม

ป่าไม้และที่ดิน มีความแตกต่างจากทรัพยากรอื่น เพราะมีกฎหมายกำหนดความผิดและบทลงโทษ ต่อผู้ยึดถือครอบครอง ก่อสร้างแผ้วถาง และหาของป่าไว้อย่างชัดเจน เมื่อเจ้าหน้าที่รัฐบังคับใช้กฎหมาย เหล่านี้ ชาวบ้านท้องถิ่นจึงถูกลิดรอนสิทธิและอิสรภาพในการดำรงชีวิต

พื้นที่ที่ไม่มีใครมีกรรมสิทธิ์ตามกฎหมาย จะถือว่าอยู่ในอำนาจการจัดการของรัฐ ทั้งที่ดิน ป่าไม้ รวมทั้งทรัพยากรอื่น ๆ อันได้แก่ แหล่งน้ำ พืชพันธุ์เลี้ยงสัตว์ ป่าบุ่งทาม ต้นไม้ในป่า สินแร่ในดิน และอื่น ๆ แต่ในทางปฏิบัติพื้นที่เหล่านั้นอาจเป็นพื้นที่ของชุมชนท้องถิ่น มีชาวบ้านที่เป็นเกษตรกรรายย่อย อยู่อาศัย ทำกินในพื้นที่เหล่านั้นอยู่แล้ว โดยไม่มีเอกสารสิทธิตามกฎหมายแต่ทำมาหากิน ดูแลรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรตามจารีตประเพณี

ข้อพิพาทเหนือที่ดินและป่าไม้หลายกรณีเป็นปัญหาจากการประกาศเขตพื้นที่ป่าทับพื้นที่ทำกิน และที่ดินชุมชน ปัญหาแนวเขตที่ไม่ชัดเจน และบ่อยครั้งที่รัฐเลือกปฏิบัติ ไม่กล้าดำเนินคดีกับผู้กระทำความผิดที่มีอำนาจ แต่กลับบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัดกับเกษตรกรรายจนที่ไม่มีอำนาจ และเข้าไม่ถึงกระบวนการยุติธรรม ดังกรณีชาวบ้านทั้ง 6 กรณีข้างต้นที่ประสบความเดือดร้อน จากการถูกจับกุม ดำเนินคดีที่ไม่เป็นธรรม

กรณีของ นางหน่อตา รม ไทรงาม จังหวัดแม่ฮ่องสอน นางขันทอง พิมเสนา จังหวัดเพชรบูรณ์ นางบัวลา อินอิม จังหวัดชัยภูมิ และนางเตียม อยู่ทอง จังหวัดตรัง อยู่ๆ ที่ดินของพวกเธอก็ถูกประกาศให้เป็นเขตพื้นที่ป่าของรัฐ เขตป่าสงวนแห่งชาติ เขตอุทยานแห่งชาติและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า อันมีกฎหมายบัญญัติความผิดไว้ ส่งผลให้การเพาะปลูกทำกินรวมถึง การแผ้วถาง ตัดต้นไม้ เฝ้าหญ้า ในที่ดินของตนเอง กลายเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย ต้องถูกดำเนินคดี ขับไล่ออกจากพื้นที่ หรือถูกเรียกปรับให้จ่ายค่าเสียหายแก่รัฐ

ส่วน ชาวบ้านท่าหลุก จังหวัดลำพูน ที่ดินสาธารณะประโยชน์ของพวกเขากว่า 600 ไร่ที่เคยได้ใช้ประโยชน์ในการเก็บหาอาหาร ไม้ฟืน ไม้ใช้สอย และที่เลี้ยงวัวควาย ถูกนายทุนจากภายนอกเข้าครอบครอง มีกรรมสิทธิ์ด้วยกระบวนการที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมาย เมื่อชาวบ้านท่าหลุก ตัดสินใจเข้าปฎิรูปจัดสรรที่ดินผืนนี้เพื่อคนในชุมชน กลับเป็นเหตุให้พวกเขาถูกนายทุนฟ้องร้องขอทานุกรุกและถูกจำคุกเป็นเวลา 6 เดือน

ขณะที่เกษตรกรไร่ที่ทำกิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่เข้ายึดพื้นที่และตั้งชุมชนในสวนปาล์มของบริษัทเอกชน สัญญาเช่าที่ดินป่าสงวนของบริษัทเอกชนเหล่านี้หมดอายุไปนานแล้ว แต่บริษัทก็ยังครอบครองที่ดินและเก็บเกี่ยวผลผลิตต่อไป ในขณะที่บริษัทบางแห่งบุกรุกครอบครองที่ดินรัฐเกินกว่าที่ได้รับอนุญาตเอาไว้ โดยที่ไม่ถูกจับกุมดำเนินคดีจากเจ้าหน้าที่รัฐ

ความเดือดร้อนของชาวบ้านทั้ง 6 กรณีนี้ เป็นเพียงตัวอย่างความยากลำบากของเกษตรกรอีกจำนวนมากที่กำลังประสบปัญหาที่ดินทำกิน ถูกละเมิดสิทธิและถูกจับกุมดำเนินคดี อันมีสาเหตุมาจากนโยบาย กฎหมาย และการบังคับใช้กฎหมายที่ไม่เป็นธรรม นโยบายและกฎหมายเหล่านี้ขัดต่อหลักสิทธิชุมชนตามบทบัญญัติรัฐธรรมนูญ และขัดต่อหลักความเป็นจริงของวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชนในสังคมไทย

สรุปโดยภาพรวม ปัญหาที่ดินทำกินและการถูกจับกุมดำเนินคดีของเกษตรกรมีสาเหตุมาจาก

1) นโยบายการเพิ่มพื้นที่ป่า เป็นสาเหตุสำคัญของปัญหาที่ดินทำกินของเกษตรกร ในรอบ 20 ปีที่ผ่านมา มีการประกาศเขตพื้นที่ป่าทับที่ทำกินและที่อยู่อาศัยของเกษตรกรจำนวนมาก เนื่องจากหน่วยงานรัฐใช้เพียงภาพถ่ายทางอากาศในการประกาศเขตพื้นที่ โดยไม่มีการสำรวจพื้นที่ตามความเป็นจริงแต่อย่างใด

2) กฎหมายป่าไม้และการประกาศเขตพื้นที่ป่า มีขั้นตอนการประกาศเขตและกระบวนการแจ้งให้ประชาชนในพื้นที่รับทราบและคัดค้านได้ แต่ก็ประสบความล้มเหลวในทางปฏิบัติ จากกรณีศึกษาคดีความโดยส่วนใหญ่ เกษตรกรไม่ได้รับทราบการประกาศเขตพื้นที่ป่าเหล่านั้น และยังทำกินในพื้นที่ของ

ตัวเองต่อไปโดยไม่ทราบถึงบทลงโทษทางกฎหมาย การกำหนดเขตพื้นที่ป่าของรัฐ จึงเป็นกระบวนการทางกฎหมายที่ไม่ชอบธรรม ไม่ได้กระทำโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน แต่รวมศูนย์การจัดการโดยหน่วยงานรัฐที่รับผิดชอบเพียงฝ่ายเดียว

3) รัฐมีนโยบายให้ความสำคัญกับการเติบโตภาคเศรษฐกิจมากกว่าการพัฒนาภาคเกษตรกรรม ที่ดินที่สมควรถูกนำมาจัดสรรให้เป็นปัจจัยการผลิตของเกษตรกร กลับถูกบริหารจัดการให้เป็นสินค้าเพื่อการเก็งกำไรและทุนเพื่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจ โดยไม่มีการจำกัดการถือครองหรือควบคุมโดยระบบภาษี

4) โครงการเร่งรัดออกโฉนดที่ดิน และการออกเอกสารสิทธิ์ที่ดินโดยไม่ต้องมีการสำรวจพื้นที่ ทำให้เกิดการทุจริตคอร์ปชั่นของเจ้าหน้าที่ เกิดช่องว่างให้นายทุนและบริษัทเอกชนสามารถครอบครองที่ดิน และออกเอกสารสิทธิ์ที่ดินโดยมิชอบ ในขณะที่การตรวจสอบเพิกถอนเอกสารสิทธิ์ที่ดินที่ออกโดยมิชอบ กลับมีกระบวนการที่ยาวนานและมีเพียงอธิบดีกรมที่ดินคนเดียวเท่านั้นที่มีอำนาจ

5) การที่รัฐมีนโยบายแสวงหารายได้ โดยเปิดโอกาสให้บริษัทเอกชน/กลุ่มทุนเช่าที่ดินรัฐในราคาถูก เป็นเวลายาวนาน แต่กลับไม่จัดสรรที่ดินรัฐให้กับเกษตรกรรายากจนที่มีถิ่นทำกินไม่เพียงพอ การจัดสรรที่ดินที่ไม่เป็นธรรมเหล่านี้ทำให้สังคมเกิดความขัดแย้ง เกษตรกรต้องเรียกร้องความเป็นธรรมด้วยตนเอง ด้วยการปฏิรูปจัดสรรที่ดินที่บริษัทเอกชนครอบครองอย่างไม่ถูกต้องตามกฎหมาย จนนำมาสู่ปัญหาคดีความ

ปัจจุบันชาวบ้านจากทั้ง 6 กรณี ยังคงมีชีวิตอยู่ท่ามกลางการต่อสู้ดิ้นรน เพื่อให้รอดพ้นจากคดีความ สามารถกลับมาใช้ชีวิตและที่ทำกินของตนอีกครั้ง ซึ่งในขณะนี้นั้นส่วนใหญ่ อยู่ในระหว่างการต่อสู้ในชั้นศาล เช่น กรณีชาวบ้าน จังหวัดสุราษฎร์ธานีกำลังอยู่ระหว่างการต่อสู้คดี จากการที่ถูกบริษัทฟ้องร้องทั้งคดีอาญาแพ่ง ชาวบ้านท่าหลุกที่คดีความอยู่ระหว่างการฎีกา บางส่วนอยู่ระหว่างการถูกบังคับคดี เช่น กรณีนางขันทอง นางเตียมและนางบัวลา และมีบางส่วนที่พื้นที่ป่าออกมาแล้ว เช่น กรณีของนางหน่อตาที่ได้ติดคุกรับโทษตามคำพิพากษาจนครบกำหนด ทั้งหมดนี้ ไม่ได้หมายความว่าพวกเขาเหล่านี้จะไม่ถูกฟ้องร้องดำเนินคดีอีก เพราะพวกเขายังคงต้องทำกินอยู่ในที่ดินเดิมที่ได้รับมรดกสืบทอดมา หรือยังคงไม่มีทางเลือกอื่นนอกจากการเข้าปฎิรูปจัดสรรที่ดินรัฐและเอกชนที่ทั้งร้างด้วยตนเอง เนื่องจากรัฐยังไม่ได้ทำหน้าที่ในการจัดสรรที่ดินทำกินให้กับเกษตรกรรายากจนอย่างทั่วถึง ตามที่ควรจะเป็นนั่นเอง

เรียนรู้ตัวบทกฎหมายป่าไม้ที่ต้น

น่าสนใจว่ารัฐไม่เคยพิจารณาประเด็นปัญหาอันเนื่องมาจากตัวบทกฎหมาย และการบังคับใช้กฎหมายป่าไม้ที่ดินที่กำลังส่งผลต่อการเพิ่มขึ้นของคดีพิพาทที่ดินป่าไม้อย่างนับไม่ถ้วน แต่หน่วยงานรัฐสนใจเพียงแค่ว่าจะมีบทลงโทษและจัดการอย่างไรกับชาวบ้านที่ยังคงอาศัยทำกินอยู่ในเขตพื้นที่ป่าหรือชาวบ้านที่เข้าบุกรุกยึดที่ดินของรัฐและของเอกชน

กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับคดีต้นป่าไม้ที่ดินมีสองส่วนหลัก

ส่วนแรก เป็นกฎหมายว่าด้วยที่ดินในเขตป่า ซึ่งถือว่า “ป่า” เป็นสมบัติของรัฐ กฎหมายดังกล่าวประกอบด้วย

พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484

พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504

พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507

และพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535

กฎหมายเหล่านี้กำหนดความผิดและโทษทางอาญา (การปรับและจำคุก) ต่อผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามกฎหมายที่กำหนดให้พนักงานเจ้าหน้าที่มีอำนาจออกคำสั่งให้ผู้บุกรุกออกไปจากพื้นที่และให้หรือถอนสิ่งปลูกสร้าง นอกจากนี้ ในระยะสิบปีที่ผ่านมา หลังจากการฟ้องคดีอาญากับชาวบ้านแล้ว กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ยังใช้พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ในการฟ้องคดีแพ่งเรียกค่าเสียหายทางสิ่งแวดล้อมจากชาวบ้านอีก โดยกรมอุทยานฯ ได้คิดแบบจำลองทางคณิตศาสตร์ขึ้นมา เพื่อคำนวณค่าเสียหายทางสิ่งแวดล้อมกับชาวบ้าน

ส่วนที่สองเป็นกฎหมายเกี่ยวกับข้อพิพาทที่ดินระหว่างชาวบ้านกับบริษัทเอกชน อันได้แก่

ประมวลกฎหมายอาญาที่กำหนดโทษจำคุกและปรับต่อความผิดฐานบุกรุก

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่กำหนดให้ผู้ละเมิดและสร้างความเสียหายต่อผู้อื่นต้องจ่ายค่าสินไหมทดแทนให้ผู้เสียหาย

รายละเอียดข้อกฎหมายป่าไม้ที่ต้นที่ควรรู้

กรณีต้นในเขตพื้นที่ป่า

1. การฟ้องคดีอาญาฐานความผิด ยึดถือครอบครอง บุกรุก ก่อสร้าง แผ้วถางพื้นที่ป่า (ความผิดต่อพระราชบัญญัติป่าไม้ พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติและพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า)

พระราชบัญญัติ / ประมวลกฎหมาย	บทกำหนดความผิด	บทกำหนดโทษ
พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. ๒๔๘๔	มาตรา ๕๔ ห้ามมิให้ผู้ใดก่อสร้าง แผ้วถาง หรือเผาป่าหรือกระทำความผิดประการใด ๆ อันเป็นการทำลายป่าหรือเข้ายึดถือหรือครอบครองป่าเพื่อตนเองหรือผู้อื่น เว้นแต่จะกระทำภายในเขตที่ได้จำแนกไว้ เป็นประเภทเกษตรกรรมและรัฐมนตรีได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาหรือโดยได้รับใบอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่ การขออนุญาตและการอนุญาตให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวง	มาตรา ๗๒ ตรี ผู้ใดฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามมาตรา ๕๔ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินห้าปี หรือปรับไม่เกินห้าหมื่นบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ ในกรณีความผิดตามมาตรา ๕๔ นี้ ถ้าได้กระทำความผิดตามมาตรานี้ ถ้าได้กระทำความผิดถึงขั้นหนึ่งแล้ว ผู้กระทำความผิดต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สองปีถึงสิบห้าปีและปรับตั้งแต่หนึ่งหมื่นบาทถึงหนึ่งแสนบาท ในกรณีที่มีคำพิพากษาชี้ขาดว่า บุคคลใดกระทำความผิดตามมาตรา ๕๕ ผู้ใดครอบครองป่าที่ได้ถูกแผ้วถางโดยฝ่าฝืนต่อบทบัญญัติแห่งมาตรา ๕๔ ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่า บุคคลนั้นเป็นผู้แผ้วถางป่านั้น
พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔	มาตรา ๑๖ ภายในเขตอุทยานแห่งชาติ ห้ามมิให้บุคคลใด (๑) ยึดถือหรือครอบครองที่ดิน รวมตลอดถึง ก่อสร้าง แผ้วถางหรือเผาป่า	มาตรา ๒๔ ผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา 16(1) (2) (3) (4) หรือ (5) ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินห้าปี หรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

พระราชบัญญัติ / ประมวลกฎหมาย	บทกำหนดความผิด	บทกำหนดโทษ
พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๗	<p>มาตรา ๑๔ ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ห้ามมิให้บุคคลได้ยึดถือครอบครองทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยในที่ดิน ก่อสร้าง แผ้วถาง เผาป่า ทำไม้ เก็บหาของป่า หรือกระทำด้วยประการใดๆ อันเป็นการเสื่อมเสียแก่สภาพป่าสงวนแห่งชาติ เว้นแต่</p> <p>(๑) ทำไม้หรือเก็บหาของป่าตามมาตรา ๑๕ เข้าทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยตามมาตรา ๑๖ มาตรา ๑๖ ทวิ หรือมาตรา ๑๖ ตริ กระทำการตาม มาตรา ๑๗ ใช้ประโยชน์ตามมาตรา ๑๘ หรือกระทำการตามมาตรา ๑๙ หรือ มาตรา ๒๐</p> <p>(๒) ทำไม้หวงห้ามหรือเก็บหาของป่าหวงห้ามตามกฎหมายว่าด้วยป่าไม้</p> <p>(ความในมาตรา ๑๔ แก้ไขโดยมาตรา ๔ แห่ง พ.ร.บ. ป่าสงวนแห่งชาติ (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๒๘ (รก. ๒๕๒๘/๑๒๔ /๑ พ.))</p>	<p>ถ้าได้กระทำเป็นเหตุที่เกียติลึงทำไร่หรือก่อให้เกิดความเสียหายแก่</p> <p>(๑) ไม้สัก ไม้ยาง ไม้สนเขา หรือไม้หวงห้ามประเภท ข. ตามกฎหมายว่าด้วยป่าไม้ หรือ</p> <p>(๒) ไม้อื่นเป็นต้นหรือเป็นท่อนอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือทั้งสองอย่างรวมกันเกียติลึงต้น หรือท่อน หรือรวมปริมาตรไม้เกินสี่ลูกบาศก์เมตร หรือ</p> <p>(๓) ต้นน้ำลำธาร ผู้กระทำความผิดต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สองปีถึงสิบห้าปี และปรับตั้งแต่สองหมื่นบาทถึงหนึ่งแสนห้าหมื่นบาท</p> <p>ในกรณีที่มีคำพิพากษาชี้ขาดว่าบุคคลใดกระทำความผิดตามมาตรานี้ ถ้าปรากฏว่าบุคคลนั้นได้ยึดถือหรือครอบครองที่ดินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ศาลมีอำนาจสั่งให้ผู้กระทำความผิด คนงาน ผู้รับจ้าง ผู้แทน และบริวารของผู้กระทำความผิดออกจากเขตป่าสงวนแห่งชาติได้ด้วย</p> <p>(ความในมาตรา ๓๑ แก้ไขโดยมาตรา ๓ แห่ง พ.ร.บ. ป่าสงวนแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๒๒ (รก. ๒๕๒๒/๖๔ /๑๔ พ.))</p>

พระราชบัญญัติ / ประมวลกฎหมาย	บทกำหนดความผิด	บทกำหนดโทษ
พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. ๒๕๓๕	<p>มาตรา ๓๘ ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ห้ามมิให้ผู้ใดยึดถือหรือครอบครองที่ดิน หรือปลูกหรือก่อสร้างสิ่งหนึ่งสิ่งใด หรือตัด โคนแผ้วถาง เผาหรือทำลายต้นไม้ หรือพฤษชาติอื่น หรือชุดหาแร่ ดิน หิน หรือเลียงสัตว์หรือปล่อยสัตว์หรือสัตว์ป่าหรือเปลี่ยนแปลงทางน้ำหรือทำให้น้ำในลำน้ำ ลำห้วย หนองบึง ท่วมทันเหือดแห้ง เป็นพิษหรือเป็นอันตรายต่อสัตว์ป่า</p> <p>มาตรา ๔๒ วรรคสอง เมื่อได้มีประกาศของรัฐมนตรีกำหนดเขตห้ามล่าสัตว์ป่าชนิดหรือประเภทใดแล้ว ห้ามมิให้ผู้ใดกระทำการดังต่อไปนี้</p> <p>(๓) ยึดถือครอบครองที่ดิน หรือตัดหรือโค่น แผ้วถาง เผา ทำลายต้นไม้ ...</p>	<p>มาตรา ๕๔ ผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา ๓๘ หรือมาตรา ๔๒ วรรคสอง ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินเจ็ดปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งแสนบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ</p> <p>ในกรณีที่ศาลพิพากษาว่าผู้ใดกระทำความผิดตามมาตรา ๓๘ ถ้าปรากฏว่าผู้นั้นได้ยึดถือครอบครอง ทำประโยชน์ หรืออยู่อาศัยในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าที่ตนได้กระทำความผิด ศาลมีอำนาจสั่งให้ผู้กระทำความผิด คนงาน ผู้รับจ้าง ผู้แทน และบริวารของผู้กระทำความผิด ออกไปจากเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าที่ตนได้</p>

2. การฟ้องคดีแพ่งเรียกค่าเสียหาย ในฐานความผิด บุกรุก ทำให้เสียหายซึ่ง ทรัพย์สินของประชาชนและสิ่งแวดล้อม

พระราชบัญญัติ / ประมวลกฎหมาย	บทกำหนดความผิด	บทกำหนดโทษ
พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษา คุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๓๕	มาตรา ๘๗ ผู้ใดกระทำความหรือละเว้น การกระทำด้วยประการใด โดย มิชอบด้วยกฎหมาย อันเป็นการ ทำลายหรือทำให้สูญหายหรือหรือ เสียหายแก่ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่ง เป็นของรัฐหรือเป็นสาธารณะสมบัติ ของแผ่นดิน มีหน้าที่ต้องรับผิดชอบ ใช้จ่ายค่าเสียหายให้แก่รัฐตามมูลค่า ทั้งหมดของทรัพยากรธรรมชาติที่ ถูกทำลาย สูญหาย หรือเสียหาย ไปนั้น	จำนวนค่าเสียหายขึ้นอยู่กับการ พิจารณาของศาล
ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์	มาตรา ๕๒๐ ผู้ใดจงใจหรือ ประมาทเลินเล่อทำต่อบุคคลอื่นโดย ผิดกฎหมาย ให้เขาเสียหายถึงแก่ ชีวิตก็ดี แก่ร่างกายก็ดี อนามัยก็ ดี เสรีภาพก็ดี ทรัพย์สินหรือสิทธิ อย่างไม่อย่างใดก็ดี ท่านว่าผู้ นั้นทำละเมิด จำต้องใช้ค่าสินไหม ทดแทนเพื่อการนั้น	

3. การใช้อำนาจการปกครอง ออกคำสั่งให้ออกหรือกระทำการรื้อถอนสิ่งปลูกสร้างที่ ผิดต่อกฎหมายป่าไม้

พระราชบัญญัติ / ประมวลกฎหมาย	บทกำหนดฐานความผิด	บทกำหนดโทษ
พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๗	มาตรา ๒๕ เมื่อได้กำหนดป่า ใดเป็นป่าสงวนแห่งชาติ และรัฐมนตรี ได้แต่งตั้งพนักงานเจ้าหน้าที่ผู้ควบคุม และรักษาป่าสงวนแห่งชาตินั้นแล้ว ให้ พนักงานเจ้าหน้าที่มีอำนาจ ดังต่อไปนี้ (๑) สั่งให้ผู้หนึ่งผู้ใด ออกจากป่าสงวนแห่งชาติ หรือให้ งดเว้นการกระทำใดๆ ในเขตป่า สงวนแห่งชาติ ในกรณีที่มีข้อเท็จจริง ปรากฏหรือเหตุอันควรสงสัยว่า มี การกระทำผิดตามพระราชบัญญัตินี้ (๒) สั่งเป็นหนังสือให้ ผู้กระทำความผิดต่อพระราชบัญญัตินี้ รื้อ ถอน แกะไซหรือทำประการอื่นใดแก่ สิ่งที่เป็นอันตราย หรือสิ่งที่ทำให้เสื่อม สภาพในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ภายใน เวลาที่กำหนดให้ (๓) ยึด ทำลาย รื้อถอน แกะไซหรือทำประการอื่น เมื่อผู้กระทำ ผิดไม่ปฏิบัติตาม (๒) ไม่ปรากฏตัวผู้ กระทำความผิดหรือรู้ตัวผู้กระทำความผิดแต่หา ตัวไม่พบ ถ้าพนักงานเจ้าหน้าที่ได้ปฏิบัติการ อย่างหนึ่งอย่างใดดังกล่าว และได้เสีย ใช้จ่ายเพื่อการนั้น ให้ผู้กระทำความ ผิด ใช้จ่ายหรือออกค่าใช้จ่ายนั้นทั้งหมด หรือให้พนักงานเจ้าหน้าที่นำทรัพย์สิน ที่ยึดไว้ได้ออกขายทอดตลาด	

พระราชบัญญัติ / ประมวลกฎหมาย	บทกำหนดฐานความผิด	บทกำหนดโทษ
	หรือขายโดยวิธีอื่นตามที่เห็นสมควร เพื่อชดเชยค่าใช้จายนั้น และให้นำ ความในมาตรา ๑๓๒๗ แห่งประมวล กฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาใช้บังคับ แก่เงินที่ได้จากการขายทรัพย์สินนั้น โดยอนุโลม (๔) ดำเนินการอย่าง หนึ่งอย่างใดที่เห็นสมควร ทั้งนี้เพื่อ ป้องกันหรือบรรเทาความเสียหาย แก่ป่าสงวนแห่งชาติในกรณีที่มีเหตุ ฉุกเฉิน	
พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔	มาตรา 21 ให้พนักงานเจ้าหน้าที่มี อำนาจออกคำสั่งให้ผู้กระทำความผิด ตามมาตรา 16 ออกจากเขตอุทยาน แห่งชาติ หรืองดเว้นการกระทำใด ๆ ในเขตอุทยานแห่งชาติ มาตรา 22 ในกรณีที่มีการฝ่าฝืน พระราชบัญญัตินี้ เป็นเหตุให้มีสิ่ง ปลูกสร้างขึ้นใหม่หรือมีสิ่งอื่นใดใน อุทยานแห่งชาติผิดไปจากสภาพเดิม ให้พนักงานเจ้าหน้าที่มีอำนาจสั่งให้ผู้ กระทำความผิดทำลายหรือรื้อถอนสิ่ง นั้น ๆ ออกไปให้พ้นอุทยานแห่งชาติ หรือทำให้สิ่งนั้น ๆ กลับคืนสู่สภาพ เดิม แล้วแต่กรณี ถ้าผู้กระทำความ ผิดไม่ปฏิบัติตาม หรือถ้าไม่รู้ตัวผู้ กระทำความผิด หรือเพื่อป้องกันหรือ บรรเทาความเสียหายแก่อุทยานแห่ง ชาติ พนักงานเจ้าหน้าที่จะกระทำการ ดังกล่าวแล้วอย่างใดอย่างหนึ่งเสียเอง	

พระราชบัญญัติ / ประมวลกฎหมาย	บทกำหนดฐานความผิด	บทกำหนดโทษ
	ก็ได้ตามสมควรแก่กรณี และผู้กระทำ ความผิดมีหน้าที่ชดเชยค่าใช้จายที่ ต้องเสียไปในการที่พนักงานเจ้าหน้าที่ กระทำการเสียเองนั้น	
พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครอง สัตว์ป่า พ.ศ. ๒๕๓๕	มาตรา ๔๐ ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ ซึ่งประจำเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่ามี อำนาจสั่งให้ผู้ฝ่าฝืนตามมาตรา ๓๘ วรรคหนึ่ง ออกจากเขตรักษาพันธุ์ สัตว์ป่าหรืองดเว้นการกระทำใด ๆ อันเป็นการฝ่าฝืนมาตรา ๓๘ วรรค หนึ่ง ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า	

กรณีที่ดินสาธารณะ - ที่ดินเอกชน

1. การฟ้องคดีอาญาในความผิดฐานบุกรุก - ทำให้เสียทรัพย์

พระราชบัญญัติ / ประมวลกฎหมาย	บทกำหนดฐานความผิด	บทกำหนดโทษ
ประมวลกฎหมายอาญา	<p>มาตรา 362 ผู้ใดเข้าไปในอสังหาริมทรัพย์ของผู้อื่น เพื่อถือการครอบครองอสังหาริมทรัพย์นั้นทั้งหมดหรือแต่บางส่วน หรือเข้าไปกระทำการใด ๆ อันเป็นการรบกวนการครอบครองอสังหาริมทรัพย์ของเขาโดยปกติสุขต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ</p> <p>มาตรา 365 ถ้าการกระทำความผิดตามมาตรา 362 มาตรา 363 หรือมาตรา 364 ได้กระทำ</p> <p>(1) โดยใช้กำลังประทุษร้าย หรือขู่เข็ญว่าจะใช้กำลังประทุษร้าย</p> <p>(2) โดยมีอาวุธหรือโดยรวมกระทำ ความผิดด้วยกัน ตั้งแต่สองคนขึ้นไป หรือ</p> <p>(3) ในเวลากลางคืน</p> <p>ผู้กระทำความผิดต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินห้าปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ</p> <p>มาตรา 358 ผู้ใดทำให้เสียหาย ทำลาย ทำให้เสื่อมค่าหรือทำให้ไร้ประโยชน์ ซึ่งทรัพย์ของผู้อื่นหรือผู้อื่นเป็นเจ้าของรวมอยู่ด้วย ผู้นั้นกระทำความผิดฐานทำให้เสียทรัพย์ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามปี หรือปรับไม่เกินหกพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ</p>	

พระราชบัญญัติ / ประมวลกฎหมาย	บทกำหนดฐานความผิด	บทกำหนดโทษ
	<p>มาตรา 360 ผู้ใดทำให้เสียหาย ทำลาย ทำให้เสื่อมค่าหรือทำให้ไร้ประโยชน์ ซึ่งทรัพย์ที่ใช้หรือมีไว้เพื่อสาธารณประโยชน์ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินห้าปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ</p>	

2. การฟ้องคดีแพ่ง ฐานความผิด ละเมิด ขี้ปล๋ี่ เรียกว่าเสียหาย

พระราชบัญญัติ / ประมวลกฎหมาย	บทกำหนดฐานความผิด	บทกำหนดโทษ
ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์	<p>มาตรา ๔๒๐ ผู้ใดจงใจหรือประมาท เลินเล่อทำต่อบุคคลอื่นโดยผิด กฎหมาย ให้เขาเสียหายถึงแก่ชีวิตก็ดี แก่ร่างกายก็ดี อนามัยก็ดี เสรีภาพก็ดี ทรัพย์สินหรือสิทธิอย่างหนึ่งอย่าง ใดก็ดี ท่านว่าผู้นั้นทำละเมิด จำต้อง ใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อการนั้น</p> <p>มาตรา ๑๓๗๔ ถ้าผู้ครอบครองถูกรบกวนในการครอบครองทรัพย์สิน เพราะมีผู้สอดเข้าเกี่ยวข้องโดยมิชอบ ด้วยกฎหมายไซ้ ผู้ครอบครองมีสิทธิ จะให้ปลดเปลื้องการรบกวนนั้นได้ ถ้า เป็นที่น่าวิตกว่าจะยังมีกรรบกวนอีก ผู้ครอบครองจะขอต่อศาลให้สั่งห้าม ก็ได้</p> <p>การฟ้องคดีเพื่อปลดเปลื้องการ รบกวนนั้น ต้องฟ้องภายใน ๑ ปีนับ จากเวลาที่ถูกรบกวน</p> <p>มาตรา ๑๓๗๕ ถ้าผู้ครอบครองถูก แยกการครอบครองโดยมิชอบด้วย กฎหมายผู้ครอบครองมีสิทธิจะได้คืน ซึ่งการครอบครอง เว้นแต่อีกฝ่ายหนึ่ง มีสิทธิเหนือทรัพย์สินดีกว่าซึ่งจะเป็น เหตุให้เรียกคืนจากผู้ครอบครองได้</p> <p>การฟ้องคดีเพื่อเอาคืนซึ่งการครอบ ครองนั้น ต้องฟ้องภายในปีหนึ่งนับ แต่เวลาถูกแย่งการครอบครอง</p>	จำนวนค่าเสียหายขึ้นอยู่กับ การพิจารณาของศาล

ข้อน่าสังเกตคือการบังคับใช้กฎหมายเหล่านี้ ที่ผ่านมากลับไม่สามารถแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่าง ชาวบ้านกับรัฐและบริษัทเอกชนได้ มีหน้าข้างย้งทำให้ชาวบ้านเดือดร้อนมากขึ้นเพราะต้องประสบกับความ ยุ่งยากและความไม่เป็นธรรมของวิธีและขั้นตอนในกระบวนการยุติธรรม ตลอดจนการพิจารณาคดีของ ศาล ซึ่งไม่ได้พิจารณาบริบทของชุมชนท้องถิ่นหรือปัญหาที่ที่ดินทำกินในสังคมไทยและไม่ให้ความสำคัญ กับบทบัญญัติสิทธิชุมชนในรัฐธรรมนูญ ตลอดจนคำวินิจฉัยขององค์กรด้านสิทธิหรือองค์กรอิสระต่าง ๆ แต่พิจารณาเพียงแค่ว่าพื้นที่พิพาทเป็นพื้นที่อะไรตามกฎหมายและ ชาวบ้านทำผิดกฎหมายตามที่ถูก ฟ้องมาจริงหรือไม่เท่านั้น

ปัญหาอุปสรรคในการต่อสู้คดีของเกษตรกรยากจน

จากกรณีศึกษาข้างต้น ประมวลปัญหาอุปสรรคในการต่อสู้คดีของเกษตรกรยากจน ได้ดังนี้

1) เนื่องจากผู้ที่ถูกดำเนินคดีส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรฐานะยากจน เมื่อถูกฟ้องร้องดำเนินคดีจึงลำบากมากเพราะไม่มีค่าใช้จ่ายในการขึ้นโรงขึ้นศาลซึ่งมักกินเวลายาวนานหลายปี

2) ขั้นตอนกระบวนการดำเนินคดีและฟ้องคดีในศาลไม่ได้ช่วยให้คนจนมีโอกาสต่อสู้คดีได้อย่างเท่าเทียม เพราะหน่วยงานรัฐหรือบริษัทเอกชนมีความเพียบพร้อมกว่าทั้งบุคลากรทางกฎหมายและงบประมาณในการต่อสู้คดี

3) มาตรฐานการบังคับใช้กฎหมายมีความแตกต่างกัน ส่วนใหญ่แล้วเจ้าหน้าที่รัฐมักไม่กล้าดำเนินคดีกับผู้มีอำนาจหรือผู้มีอิทธิพลบุกรุกที่ป่า แต่จับกุมและสั่งฟ้องคนยากจนที่ทำความผิดในลักษณะเดียวกันอย่างเฉียบขาด

4) ในขั้นตอนการจับกุมและการสอบสวน ยังไม่มีการรักษาสีทธิของชาวบ้านตามที่ควร มีการล่อลวงให้รับสารภาพโดยอาศัยช่องว่าง เช่น การที่ชาวบ้านไม่รู้ภาษาไทย ไม่เข้าใจประเด็นคำถามหรือวัตถุประสงค์ของการถาม เช่น กรณีนางหน่อตา เป็นต้น ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะให้ข้อมูลอย่างตรงไปตรงมาว่าตนได้กระทำตามข้อกล่าวหาจริง โดยไม่เข้าใจว่าการกระทำตามข้อกล่าวหาอันผิดกฎหมาย ซึ่งในการสอบสวนก็ไม่ได้บันทึกเหตุผลของการกระทำ ขณะที่ชาวบ้านไม่สามารถอธิบายเหตุผลได้ดีพอ

5) การขอลดปล่อยตัวชั่วคราว หรือการประกันตัวมีการกำหนดหลักประกันหรือหลักทรัพย์มูลค่าสูง ซึ่งชาวบ้านที่เป็นเกษตรกรรายย่อยไม่สามารถหาหลักทรัพย์มาประกันตัวได้ ในคดีที่ดินป่าไม้หลักทรัพย์ที่กำหนดมีมูลค่าตั้งแต่หนึ่งแสนบาทขึ้นไป

6) การรับฟ้องคดีของศาลขาดการไต่สวนหาข้อมูลข้อเท็จจริงเบื้องต้นก่อนการรับฟ้อง ในกรณีชาวบ้านที่สุราษฎร์ธานี ศาลรับคำฟ้องทั้งคดีแพ่งและคดีอาญา แม้ในขณะนั้นบริษัทผู้ฟ้องไม่มีสิทธิครอบครองที่ดินผืนดังกล่าว อีกทั้งยังไม่มีตัวตนจริงในฐานะนิติบุคคล

รว :: นวนิวส์ฉบับพิเศษ

7) ไม่มีกระบวนการไกล่เกลี่ยคดีก่อนการรับฟ้อง ซึ่งกระบวนการดังกล่าวอาจช่วยให้ข้อพิพาทสิ้นสุดโดยที่ชาวบ้านไม่ต้องต่อสู้ในชั้นตอนและกระบวนการยุติธรรมที่ยังยากซับซ้อนและมีราคาแพง

8) ในการฟ้องร้องดำเนินคดี มีการเลือกใช้ออกกฎหมายในแนวทางที่ไม่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของกฎหมาย เช่น การที่หน่วยงานรัฐฟ้องเรียกค่าเสียหายจากชาวบ้านตาม พ.ร.บ.ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ.2535 ทั้ง ๆ ที่กฎหมายฉบับนี้มุ่งบังคับให้ภาคอุตสาหกรรมและธุรกิจเอกชนรักษาสีสิ่งแวดล้อมมากกว่าเน้นการเอาผิดกับเกษตรกรรายย่อย

9) หน่วยงานรัฐประเมินความเสียหายที่เกิดแก่ทรัพยากรธรรมชาติอย่างกว้างขวางเกินจริง โดยปราศจากการพิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์และหลักการทางวิชาการอย่างถูกต้อง ดังในกรณีการกล่าวหาว่าชาวบ้านที่บุกรุกป่าทำให้โลกร้อนขึ้น และฟ้องเรียกค่าเสียหายนับแสนบาทจากชาวบ้าน

สิทธิชุมชนกับการแก้ไขอรรถนบนการยุติธรรม :: 54

ข้อสังเกตต่อการพิจารณาคดีและการพิพากษาของศาล

- 1) บางครั้งศาลพิจารณาคดีไปในทางที่เป็นประโยชน์ต่อชาวบ้าน โดยเฉพาะในกรณีที่แนวเขตป่าไม่ชัดเจน และในกรณีที่ศาลเห็นว่าการออกสำรวจการถือครองที่ดินของราษฎรยังไม่ครบถ้วนและทั่วถึง รวมทั้งกรณีที่ยังหาข้อสรุปไม่ได้เรื่องแนวเขต เพราะอยู่ระหว่างการแก้ไข ปัญหาของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ศาลยังพิจารณายกประโยชน์ให้ชาวบ้านในกรณี ที่พวกเขาเคยทำกินอยู่ในพื้นที่เกิดเหตุมาก่อนและต่อมาได้ถูกทางการอพยพออกไป แต่ต้อง กลับเข้ามาอีกครั้งเนื่องจากทางราชการจัดหาที่ดินอื่นทดแทนให้ไม่ได้
- 2) บางครั้งศาลก็นำมติ ครม. ซึ่งเกิดจากการเจรจาต่อรองระหว่างกลุ่มชาวบ้านที่เดือดร้อนกับ รัฐบาลมาประกอบการพิจารณาคดี ที่สำคัญคือ มติ ครม. 30 มิถุนายน 2541 ที่ให้เจ้าหน้าที่ ป่าไม้ชะลอการจับกุมราษฎรที่ทำกินในพื้นที่ป่าไม้ไว้ก่อนเพื่อให้มีการพิสูจน์สิทธิ ซึ่งศาลมอง ว่าชาวบ้านเข้าใจผิดโดยสุจริตใจว่า พวกเขายังสามารถครอบครองใช้ประโยชน์จากที่ดินได้ ชาวบ้านจึงไม่ถูกลงโทษจากศาล
- 3) ส่วนใหญ่แล้วศาลมักพิจารณาคดีโดยยึดหลักกฎหมายมาก่อน โดยดูว่าพื้นที่นั้น ๆ มีสถานะ ทางกฎหมายอย่างไร (เช่น ป่าสงวน อุทยาน สวนป่า ที่เอกชน ฯลฯ) มีเงื่อนไขข้อห้ามหรือ ข้อยกเว้นอย่างไร แต่จะไม่พิจารณาว่าการกำหนดให้ที่ดินมีสถานะเช่นนั้นเป็น กระบวนการ ที่ชอบด้วยกฎหมายหรือไม่เพียงใด ทั้งนี้ โดยมีจุดยืนว่าชาวบ้านไม่อาจยึดถือครอบครอง พื้นที่ของรัฐ จากนั้นศาลจึงพิจารณาเจตนาการกระทำของชาวบ้าน
- 4) ในหลายกรณีศาลมองว่าเงื่อนไขตามมติคณะรัฐมนตรี เป็นเพียงการผ่อนปรนการดำเนินคดี ไว้ชั่วคราวเท่านั้น แต่ไม่ได้ทำให้ชาวบ้านพ้นผิด ขณะที่ข้อวินิจฉัยขององค์กรอิสระก็ช่วย ให้ชาวบ้านพ้นผิดตามกฎหมายไปได้ ที่สำคัญหากศาลเห็นว่ากลุ่มชาวบ้านสร้างความวุ่นวาย ในสังคมและไม่ยอมรับผิดทางสังคมโดยเข้ายึดที่ดินเพื่อกีดกันรัฐ มากกว่าต้องการใช้ที่ดิน จริง ๆ ศาลก็จะไม่ยินยอมให้มีการผ่อนผันโดยเด็ดขาด
- 5) ในประเด็นสิทธิตามรัฐธรรมนูญที่ให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ศาลมักเห็นว่า สิทธิดังกล่าวไม่อาจตัดทานข้อบัญญัติในกฎหมายป่าไม้ได้ สิทธิตาม รัฐธรรมนูญจะไม่ถูกนำมาใช้พิจารณาคดีเพราะอำนาจและสิทธิยังคงเป็นของรัฐ ที่ไม่ได้ให้ สิทธิแก่ราษฎร อย่างไรก็ตาม การพิจารณาคดีส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับการวินิจฉัยของผู้พิจารณาคดีแต่ละคน ดังนั้น จึงขึ้นอยู่กับว่าผู้พิจารณาคดีมีความเข้าใจต่อประเด็นที่เกี่ยวข้องอย่างไร บางครั้งการต่อสู้คดีโดยอ้างสิทธิตามรัฐธรรมนูญ ว่าชุมชนครอบครองพื้นที่ตามจารีตวัฒนธรรม

ที่มาก่อนการประกาศเขตป่าก็ได้ผล ซึ่งชาวบ้านจำเป็นต้องเสนอข้อมูลของชุมชน วิถีชีวิต และ วัฒนธรรมว่ามีความเอื้ออาทรต่อธรรมชาติและไม่ได้ทำลายธรรมชาติตามที่ถูกกล่าวหา

- 6) ระบบการค้นหาความจริงของศาลยังจำกัดโดยเฉพาะการรับฟังพยานเอกสารแต่เพียงอย่าง เดียว ซึ่งไม่เพียงพอเนื่องจากกระบวนการออกเอกสารสิทธิที่ดินในประเทศไทยยังมีข้อบกพร่อง อยู่มาก ดังนั้น จึงจำเป็นต้องรับฟังพยานบุคคล รวมถึงการไปพิสูจน์ข้อเท็จจริงในพื้นที่ด้วย นอกจากนี้ ยังขาดการพิสูจน์ข้อเท็จจริงโดยเชื่อมโยงกับข้อมูลทางสังคมศาสตร์ โบราณคดี มานุษยวิทยา และชาติพันธุ์วิทยา การพิสูจน์เรื่องที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณีที่เชื่อมโยงกับการใช้ที่ดินที่ป่า โดยเฉพาะของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ทั้งนี้การพิสูจน์วัฒนธรรมประเพณีนี้อาจนำไปสู่การได้สิทธิ การมีความผิด หรือการพินิจของผู้ที่เกี่ยวข้องได้
- 7) กรณีการนำหลักสิทธิชุมชนที่รัฐธรรมนูญให้การคุ้มครองนับตั้งแต่ปี 2540 มาใช้สุดท้ายพบว่า บางกรณีชาวบ้านนำเสนอว่าชุมชนจัดการทรัพยากรได้ดีกว่ารัฐ แต่การวินิจฉัยก็ยังเห็นว่า ชุมชนไม่อาจลดทอนสิทธิแห่งรัฐได้อยู่ดี สิทธิของชาวบ้าน ได้แก่ สิทธิในการใช้ประโยชน์ สิทธิในการครอบครอง สิทธิในการจัดการทรัพยากร จึงยังไม่ได้รับการรับรองในกระบวนการ ยุติธรรม หากชาวบ้านยอมรับสภาพก็ยังเป็นการตอกย้ำว่าชาวบ้านไม่มีสิทธิ การพิจารณาคดีของศาล จำเป็นต้องนำสิทธิขั้นพื้นฐาน คือสิทธิทางธรรมชาติที่มนุษย์ทุกคนจำเป็นต้องมี เช่น สิทธิในการดำรงอยู่แห่งเผ่าพันธุ์ สิทธิในการดำรงชีพ สิทธิในการมีชีวิตอยู่ สิทธิและ อิสรภาพในการดำรงชีวิตของคนท้องถิ่น ซึ่งเป็นสิทธิที่รัฐละเมิดไม่ได้มาร่วมพิจารณาด้วย

ส่วนที่ 3 ข้อเสนอแนะและทางออก: การปฏิรูปกฎหมายและกระบวนการ ยุติธรรม

องค์กรภาคประชาชนจำเป็นต้องสร้างความรู้ ความเข้าใจ ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง นักกฎหมาย หมายเหตุ นายความ นักวิชาการ บุคลากรขององค์กรยุติธรรม และสาธารณชน ได้รับรู้ถึงข้อเท็จจริงของปัญหา และความไม่เป็นธรรมจากกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม และทำให้เห็นว่าปัญหาดังกล่าวเป็น ปัญหาาร่วมกันของสังคม เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติและแก้ไขกฎหมายให้เอื้อต่อการดำรง ชีวิตของคนจน ให้สามารถทำมาหากินได้ในพื้นที่ที่ป่าควบคู่ไปกับการรักษาระบบนิเวศที่สมดุลและยั่งยืน เพื่อประโยชน์แห่งสาธารณะและความเป็นธรรมในสังคม

ข้อเสนอต่อการปฏิรูปกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม

1. ปรับปรุงประมวลกฎหมายที่ดินป่าไม้ให้มีเอกภาพ และวางหลักการของกฎหมายเพื่อให้เกิด ความยุติธรรม โดยลำดับความสำคัญของคนที่ควรเข้าถึงทรัพยากรที่ดินป่าไม้ให้เหมาะสม และจัดทำ หลักเกณฑ์การกระจายทรัพยากร ให้เกิดความเป็นธรรมทางนิเวศควบคู่กับความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ และสังคม ให้มีความสมดุลระหว่างสัดส่วนของทรัพยากรเพื่อการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ รัฐต้องดูแล ความเป็นธรรมและสวัสดิการในสังคมควบคู่กันไป อีกทั้งยังต้องให้มีกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรภาคประชาสังคม ตั้งแต่ขั้นตอนการวางแผนการใช้ การ ตัดสินใจ การเฝ้าระวัง การกำหนดบทลงโทษ และมาตรการการฟื้นฟูและเยียวยา

2. ควรมีการรวบรวมข้อมูลและสอบสวนข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องกับสิทธิทางธรรมชาติ และสิทธิชุมชน ในการจัดการและใช้ประโยชน์จากทรัพยากร ตั้งแต่ชั้นเจ้าพนักงานสอบสวน เพื่อให้ปรากฏอยู่ในสำนวน

การสอบสวนตั้งแต่ต้น เพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้เกี่ยวข้องและศาลในการพิจารณาคดีที่ดินป่าไม้ที่เกี่ยวข้องกับสิทธิชุมชน การค้นหาความจริงเกี่ยวกับคดีต้องนำสืบคดีและค้นหาความจริงอย่างเป็นระบบ มากกว่าการอาศัยเอกสารหลักฐานอย่างเดียว และต้องอาศัยองค์ความรู้จากศาสตร์สาขาต่างๆ มาประกอบ เช่น ทางสังคม โบราณคดี มานุษยวิทยา และชาติพันธุ์วิทยา ฯลฯ รวมทั้งทำระบบทะเบียนนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญจากสาขาต่างๆ

3. พัฒนาระบบการฟ้องคดีสาธารณะโดยให้ประชาชนสามารถฟ้องคดีได้ และรัฐฟ้องคดีอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ซึ่งจะช่วยให้ประชาชนหรือชุมชนตื่นตัวต่อการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ของส่วนรวมมากขึ้น

4. จัดตั้งหน่วยงานพิเศษในกระบวนการยุติธรรมที่เกี่ยวกับดินป่าไม้ เพื่อให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพ เป็นเอกภาพ และมีมาตรฐานมากยิ่งขึ้น รวมทั้งสามารถพัฒนาบุคลากรที่มีทักษะ มีความเข้าใจและเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นการเฉพาะ มีการสร้างเครือข่ายการทำงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นระบบ

5. มีศาลพิเศษด้านที่ดินป่าไม้ และมีศูนย์พิเศษเพื่อช่วยเหลือประชาชนด้านที่ดินป่าไม้ทั้งในด้านการป้องกันและแก้ปัญหา ตั้งแต่การจัดหาทนาย การสนับสนุนทรัพยากรในการจัดหาพยานหลักฐาน การให้คำปรึกษาด้านเทคนิค การเข้าเป็นพยานหรือพยานผู้เชี่ยวชาญในศาล รวมทั้งการจัดตั้งกองทุนสู้คดี

6. จัดทำกฎหมายวิธีพิจารณาความที่ดินป่าไม้เพื่อให้การพิจารณาคดีมีมาตรฐาน ไม่เลือกปฏิบัติ เป็นกระบวนการยุติธรรมที่เข้าถึงง่าย รวดเร็ว สะดวก และประหยัด ใช้วิธีการพิจารณาคดีที่หลากหลาย การเดินเผชิญสืบ การนำระบบไต่สวน ที่ยึดโยงกับวิถีชีวิตวัฒนธรรมชุมชน มาประกอบการตัดสินคดี การพิจารณาจากหลักฐานบุคคลหรือหลักฐานทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น การเจรจาไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง ตลอดจนให้มีการกลั่นกรองคดีในระดับชุมชนก่อนเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางศาล

ข้อเสนอต่อการช่วยเหลือเยียวยาเกษตรกรรายย่อยผู้ถูกดำเนินคดี

ปัจจุบันมีเกษตรกรสมาชิกเครือข่ายปฏิรูปที่ดินแห่งประเทศไทย ถูกฟ้องร้องดำเนินคดีทั้งแพ่งและอาญา รวมทั้งสิ้น 223 ราย เกษตรกรเหล่านี้ถูกดำเนินคดีในข้อหาบุกรุกที่ดินรัฐและเอกชนอย่างไม่เป็นธรรม ในขณะที่พบว่ามีชาวบ้านอีก 836 ราย ถูกดำเนินคดี ถูกจับขังคุก และอีกหลายแสนราย อยู่ระหว่างพิจารณาคดีและยังไม่ได้เข้าสู่กระบวนการยุติธรรม

ในระหว่างที่การแก้ไขปัญหาคือพิพาทในระดับนโยบาย การปฏิรูปกฎหมายป่าไม้ที่ดินและกระบวนการยุติธรรมยังไม่แล้วเสร็จ รัฐควรดำเนินการช่วยเหลือและเอื้ออำนวยให้คนจนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม ซึ่งทำได้หลายแนวทาง ได้แก่

1. คดีที่เกี่ยวข้องกับสิทธิชุมชน ที่อยู่ในชั้นสอบสวนและชั้นอุทธรณ์ ควรใช้แนวทางทางนโยบายยกเลิกการดำเนินคดี ระงับการสั่งฟ้องและการดำเนินการใด ๆ ที่จะเพิ่มความเดือดร้อนให้กับคนจน โดยควรยุติการขยายเขตพื้นที่ป่า ระงับการจับกุมประชาชนที่ทำงานอยู่ในพื้นที่พิพาทที่ไม่ใช่การ ถางป่าใหม่ รวมทั้งระงับการจำกัดการพัฒนาขั้นพื้นฐานที่จำเป็นในชุมชนที่อาศัยอยู่ในเขตป่า เนื่องจากส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชน

2. คดีที่อยู่ระหว่างการพิจารณา หากเป็นคดีที่เกี่ยวข้องกับสิทธิชุมชน ควรได้รับการพิจารณาให้มีการถอนฟ้อง เนื่องจากจำเลยได้รับการคุ้มครองตามหลักสิทธิชุมชนในรัฐธรรมนูญ หรือให้มีการจำหน่ายคดีชั่วคราว อนุญาตให้ผู้ต้องหาและครอบครัวอยู่อาศัยและทำกินในที่ดินเดิม และให้ทำงานเป็นอาสาสมัครดูแลทรัพยากรในท้องถิ่นแทนการจำคุก จนกว่าการแก้ไขปัญหในระดับนโยบายจะแล้วเสร็จ

3. ควรมีการช่วยเหลือเยียวยา ชาวบ้านที่ต้องต่อสู้คดี จนกระทั่งได้รับผลกระทบทางเศรษฐกิจ ทั้งค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องกับศาล การประกันตัว หนี้ความ และค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปมาศาลของชาวบ้าน รวมทั้งให้ชาวบ้านสามารถเข้าถึงกองทุนยุติธรรม ซึ่งเป็นกองทุนเพื่อการช่วยเหลือผู้ถูกคดีของกระทรวงยุติธรรมได้โดยง่าย

4. คดีที่พิพาทจนถึงที่สุดแล้ว ที่เกี่ยวข้องกับสิทธิชุมชน ขอให้มีการพักโทษลดโทษ คำนวณความประพฤติและงดการบังคับคดีในคดีแพ่ง โดยให้ผู้ต้องโทษกลับไปอยู่ดูแลครอบครัว ทำการเกษตรเลี้ยงครอบครัวในที่ดินเดิม และให้ทำงานเป็นอาสาสมัครดูแลทรัพยากรในท้องถิ่นแทนการจำคุก